

8704

S. 256

140

41	8704
7.216	
Y. Appened	
Abuelo	
11.1920s	
107 819 604	
11 22 16.79, 5.182/11	

8704

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

Ч. 24/25.

8/2
фр 83

ІВАН ФРАНКО. Ч. 216

УЧИТЕЛЬ.

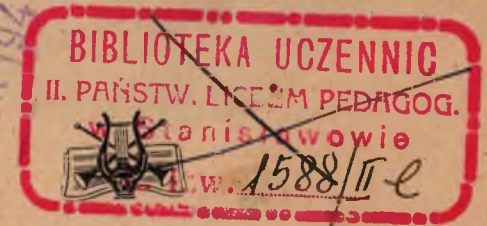
Комедія в трьох діях.

Третє видання.

278/83
2704
Biblioteka
Stanisławowskiego
UCZYTELSKIEGO
№ 221

5 DEK 1941

НБ ПНУС

8704

83

Л Ъ В І В.

ДРУКАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

1926. К

Др. Иван Спанко.

Іван Франко народився 15 серпня 1856 р. в селі Нагуєвичах дрогобицького повіту, а вмер у Львові 28 мая 1916 р. Великий ум, великий чоловік, з яким зв'язаний поступ українського народу в Галичині на полі культурнім і політичним. Історія його життя, се історія життя народу на протязі чотирьох десятиків літ.

Діяльність його багата і різнобічна. Був і ученим і письменником, бо писав поезії, оповідання, повісти і драми. Був дуже живим публіцистом, бо писав статті до різних щоденників, тижневиків, місячників, був і сам редактором та перекладчиком. Писав по українськи і іншими мовами. Порущував усякі життєві питання і промощував шлях справжній культурі і поступови. Поучував чужих про історію, культуру і буденне життя українського народу з усіми його бездонними терпіннями і кривдами.

Почав писати вже на шкільній лавці, а перший раз появилися його твори друком 1874 р.

Не тільки в найраніших літах своєї творчості, але й у пізніших багато уваги присвячував творам драматичним.

Надруковані оригінальні драми отсі: Укравлене щастя, драма з сільського життя в 5 діях, 1894, II вид. 1901, III вид. 1909; Учитель, комедія в 3 діях, 1896, II вид. Київ 1911; Сон князя Святослава, драма-казка в 5 діях 1895; Кам'яна душа, драма в 1 дії, 1895; Будка ч. 27, драма в 1 дії, 1902; Майстер Чирняк, комедія в 1 відслоні 1902; Суд святого Николая, драматичний образок, 1920.

Крім цього надруковані прегарні переклади з чужих авторів на українську мову: Гордон Байрон: Каїн; з Джона Мільтона: Самсон борець; з Й. В. Гете: Фавст; з Лессінга, з Софокля.

Ненадруковані, ще досі в рукописах: Три князі на один престол, драма в 3 діях; Славою і Хрудош, драма в 5 діях; Рябина, комедія з народнього життя в 4 діях; Послідній крайцар, драм. образок. З перекладів, зглядно перерібок ненадруковані переклади з Софокля, П. Кальдерона: Війт Заламейський; комічна опера Пенсіонарки в 2 діях, з Герондаса і Шекспіра.

Мабуть не один рукопис пропав при розгромі архива театру «Української Бесіди» у Львові у 1918 р.

ОСОБИ:

Омельян Тнач, учитель, літ 35, високий, худий, покашлює, з чорною бородою і окулярами.

Юлія, його сестра, панночка, літ 20.

Іван Хоростіль, учитель, здоровий, сильний парубок, літ 28.

Микита Сойка, вїт, Бойко, літ 50, з короткими стриженими вусами, довгим волоссям, що спадає на плечі, в гуні повище колін, з шкіряною торбою через плечі і невідступною люлькою в зубах, котру курить і все спльовує.

Вольф Зільберглянц, високий, статний жид, літ 40, арендар, підприємець і лихвар.

Ілько Товнач,
Семко Загонистий, } Бойки, господарі.
Марина Пасічна, вдова, господиня.
Возний.
Жандарм.

Мужики, жінки, парубки, діти.

Діється в глухім гірськім селі.

Між другою і третьою вією минають три роки.

ДІЯ I.

Подвірє перед школою. В глибині сцени школа під гонтами, з ганком. На серед сцени стовп з дзвінком у горі. На право огородець, засаджений яриною. Бокові куліси показують вид на гори зарослі лісами і на кавалок села над берегом річки.

ЯВА I.

Юлія (голова легко вкрита хусточкою, в домовім чистенькім убранню поратється в городци, коплючи картофлю, а отісля рвучи фасолю), Омелян (стоїть під стовпом і довго дзвонить у дзвінок).

Омелян (*перестав дзвонити і кашляє*). У, тай утомився! Добре то кажуть: худа парафія, де ксьондз пробош дзвонить. Таке й мос.

Юлія (*з городця*). Але як ти, Мілечку, міг так спуститися на сего вїйта? Я тобі зараз казала, що він тільки на словах такий щедрий. Бачиш, навіть нікого не прислав, щоби школу замести та дров нарубати.

Омелян. Ну, та щож я мав зробити? Аджеж за ковнір його не візьму та не присилую, щоби прислав.

Юлія. Алеж бо тобі належиться прислуга.

Омелян. Та що з того? Належиться, то певно, та їм, бачиш, не пильно діється.

Юлія. Алеж то так не можна плазом пускати. Ти до староства удайся. Аджеж вони нас так у зимі голодом заморять і заморозять.

Омелян. Та ти, Юлечко, не горячися. Яюсь то буде.

Юлія. Я тебе, Мільку, не розумію. І де в тебе той спокій, ота холодність береться. Осьмий раз отсе тебе перенесли, як клубком з місця на місце кидають, а ти все нічого. Все своє „яюсь то буде“ тай „яюсь то буде“!

Омелян. Щож робити, сестричко? Вже коли чоловік на таке пішов, то треба терпіти. А якби я почав собі все до сердця брати, то давноб одурів.

Юлія. А я не можу! Як бачу кривду та неправду, то, здається, зі шкіриб вискочила. Все нутро в мені перевертається.

Омелян (*сміється*). Ну, то треба тобі відси чим скорше втікати, небого. Вже я бачу, що тут нам такий горіх на зуби дали, що треба добрих вилиць, щоб його розкусити. Ади, кілько дзвоню тай дзвоню, і щоби тобі одна дитина до школи прийшла. Треба ще раз стрібувати (*дзвонить*).

Юлія. Та покинь! І що тобі за неволя? Не йдуть діти, то як собі хочуть. Маєш виказ і всіх подай на кару — от тобі й усе.

Омелян. Ні, Юлечко, се не буде добре. Подавай на кару! Хиба се вчительське діло? Хиба я на те вчився і на те сюди прийшов? Я прийшов сюди вчити, просвічати людей, а не за здекуційника бути.

Юлія. Омельку, Омельку! Невже ти й доси, по осьмих переносинах, не вилічився зі свого ідеалізму? Просвічати людей! Се дуже добре, але як вони самі того не хочуть? І вїйт тобі виразно казав зараз по наших приїзді, що: „Ви нас, пане, до школи не гніть“.

Омелян. Е, паний був! Плів щось таке, що й купи не держалося.

Юлія. А проте його правда. Аджеж сам бачиш, за ті три дні, що ми тутка, крім вїйта ані одна жива душа до нас не заглянула. Якби не отсей городець і не те, що твій попередник у нім насадив та нам лишив, то нам би прийшлось із голоду гинути.

Омелян. Е, та чень то якось зміниться. Все так зле не буде. Адже мій попередник п'ятнадцять літ ось тут прожив, поки не вмер. І маєток по собі лишив.

Юлія. Не бійся, ти певно нічого по собі не лишиш! (*Бере кошик з картоплею і фасолею в одну, а мотику в другу руку і через перелаз виходить із городця*).

ЯВА 2.

Ті самі і вїйт (в гуні повище колін, з борсуковою торбою через плечі, з лолькою в зубах, котру раз у раз пизкав. Говорить ліниво, звільна, мов неохітно, з довгими павзами).

Вїйт. Слава Сусу Христу!

Омелян. Слава на віки!

Вїйт (*підходить близьче, оглядає будинок шкільний, стукає чоботом о сходи ганку і сідав на них*).

Юлія. Пане начальнику! Ви нам обіцяли когось до прислуги, а отсе вже третій день і нікого нема. Бійтеся Бога, як се може

бути? Таж треба і дров урубати і замести і порядок у школі зробити.

Вїйт (*шкробається в голову*). Та я — казав. Ось, П'якови Тов- качеви казав.

Юлія. Ну і шож? Чому не прийшов?

Вїйт. Видко ся не хоче.

Юлія. Ба, алеж ми без прислуги не можемо бути. Се нам належиться.

Вїйт. Та належиться.

Юлія. Ну, то як же буде?

Вїйт. Або я знаю.

Юлія. Ну, та хтось мусить знати. Як ви накажете, то так мусить бути.

Вїйт. Та я його не всилую.

Юлія. То може хто инший схоче.

Вїйт. А, може й схоче. Зачекаємо, аж зголоситься.

Юлія (*нетерпеливо*). Е, вам чеканнє, а ми тим часом можемо з голоду і холоду згинути.

Вїйт. Е, чень так зараз не згинете.

Юлія (*з плачем*). Господи! Та се якась колода, не чоловік! Аж тут нам певно прийдеться пропасти! (*Хопав кошик і мотику і втік до школи*).

ЯВА 3.

Вїйт (*довго, байдужно глядить на Омеляна, що все ще з виразом утоми стоїть під стовпом, держачи шнур від дзвінка в руках*). То ваша жона?

Омелян. Ні, сестра.

Вїйт. Горячка! (*По хвилі*) А ви з жидів?

Омелян. Я? Та з яких жидів? Я такий Русин, як і ви, хлопський син.

Вїйт. А-во! бороду носите, як жид!

Омелян. Ну, що ви! Хиба тільки жиди бороди носять?

Вїйт. В нашій селі тільки жиди. Як зголите бороду, тогди вам повірю, що ви Русин.

Омелян. А то що знов? Що вам до моєї бороди? Ви би подивилися по селі! Дзвоню вже пів години, і ані одна дитина до школи не йде. Аджеж нині я маю розпочати школу.

Вїйт. Ви, паночку, не мучтеся. Хоч до вечера дзвоніть, а дитина вам жадна не прийде.

Омелян. А то чому?

Війт. Бо так, що не прийде. Ми до жида своїх дітей на науку посилати не будемо.

Омелян. Пане начальнику! Та що вам за жид до голови приплив? Ну, та коли вже так, то най буде по вашому. Зголю тоту нещасну бороду.

Війт. І добре зробите. І Товкач казав: Я, Богу дякувати господар; до жида usługувати не піду. Зголите бороду, то він прийде.

Омелян. Ну, а діти?

Війт. На що вам дітей?

Омелян. Та до науки.

Війт. А на що їм наука?

Омелян. На що наука? То я ще маю вам се вияснити? А на що школу в селі маєте?

Війт. Староство казало, Ми аж бунтувалися — ба не ми, а наші тати. Аж восько до нас приходило. Через тоту прокляту школу село на біду зійшло. Обдерли!

Омелян. Алеж не школа вас обдерла. Школа для вашого добра заведена, щоб ви між людьми люде були.

Війт. А хиба й без неї ми пси?

Омелян. Пси не пси, а темні. Хто не хоче, то вас ошукає, отуманить, одурить.

Війт. Овва! Ось ви такі вчені та просвічені, а гинете з голоду в селі і мусите чекати нашої ласки, темних Бойків! Ну, трібуйте і одурить нас! Га?

Омелян. Пане війте, я не розумію, до чого має вести наша розмова. Ви знаєте, що я не з власної охоти сюди прийшов, а надала мене рада шкільна. Ви знаєте, що мій обовязок учити, а ваш обовязок зробити так, щоби діти ходили до школи.

Війт. Е, пане навчителю! Тоті всі обовязки, то там у вас у письмах та в паперах. А ми люде прості. Хочете з нами жити, то жийте так, як Бог приказав, як небіжчик навчитель жив.

Омелян. Ну, а як же він жив?

Війт. Та як жив? Робив собі в поли та в городі, воли та свині годував, писарством займався, а дітей наших до книжки не конопав.

Омелян. Не конопав!

Війт. А, ні! Котрі схотіли, то часом у неділю сходилися до школи. То він їм образки якісь показував, співанок їх учив співати.

Омелян. Та й тільки всеї науки було?

Війт. Та тільки.

Омелян. Ну, а пан інспектор хиба ніколи до вас не заїздив?

Війт. Та за тих 15 літ був може зо пять раз. Ой, ой, біди кільки було! Треба було аж із сусідного села школярів позичати.

Омелян. Що, що, що ви мовите? Школярів позичати?

Війт. Таже не як, а так! Позичали ми по 10 хлопців, домішали троха своїх, таких що хоць літери розпізнати вміли, тай так якось від пана шпектора обганялися.

Омелян. Господи! До нинішного дня я був би не повірив, щоби таке в нашім краю могло діятися. Ну і щож, ви гадаєте, що й далі так має бути?

Війт. Гадаю, що так.

Омелян. Що я буду собі господарювати, за вчительство гроші брати, а на показ для інспектора хлопців із другого села позичати?

Війт. А чомуж би-сте не мали так робити? Що вам за неволя наші діти мучити і від господарської роботи відривати?

Омелян. Алеж війте, я мушу! Чи ви не розумієте, що значить обовязок? Я за дармо хліба їсти не хочу. А хочете мати такого вчителя, щоби по вашому робив, то зараз подавайте до ради шкільної, щоби вам иншого дала.

Війт. Е, стрібуюмо ще з вами.

Омелян. І не зачинайте! Кажу вам крайне слово: як мені нині — ну, завтра, діти до школи не прийдуть, то всіх на кару подаю.

Війт. Та куди подасте?

Омелян. До староства.

Війт. А як?

Омелян. Як то як? На письмі.

Війт. А ваше письмо має ноги або крила, щоби до староства дійшло?

Омелян. Що се ви? Як то?

Війт. А так. Відси до староства пять миль возовою дорогою, а три милі верхами. А як я знаю, що ви хочете нам шкодити, то жадного вашого письма до почти не передам.

Омелян. Як то? Ви би сміли урядові письма — —

Війт. А чи я знаю, котре урядове, а котре ні? Жадного з села не пущу. Хиба бисте хотіли самі пішки нести, бо фіри не дістанете. А пішки йти відси і назад, то треба трьох річей: добрих ніг, добрих грудей і три дни часу. А як підете, то ми вас заскаржимо, що ви школи не пильнуєте, а до міста без потреби волочитеся. (Омелян, котрий підчас розмови з війтом увесь час неспо-

кійно кидається з місця на місце, нараз підбігав до стовпа і починає що сили дзвонити). А вам що, пане навчителю? Чого дзвоните?

Омельян (задиханий). Пане вийте! Або ідіть відси... або заріжте мене зараз!... Не можу слухати... Господи! Що се зо мною? За які гріхи ти мене вкинув у сесю западню? Як пророка Данила у львину яму! Та я одурію тут! Я зовсім... зовсім страчуся!...

Війт (встав, підходить до Омеляна і плече його рукою по плечех). Слухайте, пане навчителю! Ви так дуже не мечіться! А теє... знаєте що? Ліпше з нами по добру! Задретесь зо мною, з другим, з третім — і нічого не виграєте, бігме нічого. А так... послухайте моєї ради! Бороду оту жидівську зголіть! Не подоба вам з нею. Дітей нам не невольте! Нас карами ніякими не лоточте, то найліпше буде.

Омельян (розлючений). А я вам покажу, що по моему буде! Не смієте мене неволити! Я не ваш слуга! Я мушу робити те, по що мене тут прислали. З голоду згину, а на своїм поставлю!

Війт (виймає лопьку, плює). Га, трібуйте! (звільна відходить).

ЯВА 4.

Омельян. Юлія.

Омельян (якийсь час ходить прудко по повір'ю, взявшись обома руками за голову, відтак іде на ганок і стукає до дверей). Юльцю, гей Юльцю!

Юлія (виходить із сокирою в руках). А чого тобі треба?

Омельян (здивований). А ти що?

Юлія. Та треба дров урубати. Хотіла розпалювати, та не найшла ані полінця дрібного. А пару грубших колод є.

Омельян (бере від неї сокиру). Та дай мені! Се не твоє діло дрова рубати.

Юлія (не дав). Е, що ти знаєш! Лиши! (Омельян таки бере сокиру). Ну, про мене. Я тобі принесу зараз одну колодку, та полупай, коли вже так наперся! (Відходить і вертає з колодкою, котру Омелян зраз починає рубати). Але ти мене чогось кликав, Мільку. Чого тобі треба?

Омельян (перестав рубати). Ага! маєш ще муку?

Юлія. Та маю.

Омельян. Спечи мені хліб. Мушу йти до міста.

Юлія. До міста? йти?

Омельян. Так. Знаєш, чим війт мене потішив? Скоро я йому сказав, що хочу подати до староства виказ дітей, котрі не ходять

до школи, він мені відповів, що жадного мого письма не подасть на пошту. Хиба, каже, самі собі занесете.

Юлія. Але я тебе не пушу, Мільку! Се далека дорога. Горами. Ще тебе пересядуть і вбють де в лісах.

Омельян. Не бійся! На таких, що пересідають, у мене є револьвер. А я сего стерпіти не можу. В клітку як воробець заперти себе не дам! (Зачинає знов рубати).

ЯВА 5.

Ті самі, Товкач і Загонистий.

Товкач. Слава Сусу Христу!

Юлія. Слава на віки! (Мужики наближаються, позмавши капелюхи, з укуса глядять на Омеляна, відтак підходять до Юлії, що стоїть у ганку).

Товкач. Чи то пан навчитель?

Юлія. Так.

Товкач. А ви його жінка?

Юлія. Ні, сестра.

Товкач (глядить на неї довше). Сестра. Гм! Сестра.

Юлія. А чого вам треба?

Товкач. Та так. Ми до пана навчителя.

Юлія. Мільку, тут люде до тебе.

Омельян (котрий досі рубав, перестав і обертається). Ви до мене?

Товкач. Рубайте! Рубайте! Ми зачекаємо. (Оба сідають на ганку. Омелян рубав).

Юлія. Ви тутешні господарі?

Товкач. А так.

Юлія. І не стид вам отак сидіти і дивитися, як ваш учитель сам дрова рубає?

Товкач. Щож, робота не стид.

Юлія. Дуже красно! Громада зобов'язалася дати вчителю прислугу, а отсе вже три дні як ми сюди приїхали, і ніхто до нас ані не загляне! Ми могли би й погинути тут.

Товкач. Гм! А може то ваша річ була насамперед до нас заглянути?

Юлія. Так? Щобисте потім казали, що ходимо до вас жебрати! Знаємо ми вже таке!

Товкач. Ну, а як би хто й так сказав, то би вам коруна з голови не злетіла. Може би й рацію мав. Адже не ми на ваш хліб прийшли, а ви на наш.

Юлія. Господи! Дай мені святу терпеливість з тими людьми, а то я готова одуріти! *(Вбігає до хати, лускаючи дверми).*

ЯВА 6.

Ті самі без Юлії. Омелян рубав.

Товкач. Горяча панна!

Загонистий. Та що! Молоде. Оговтаєся ще. Ну, та може би зачати з тим префесором говорити?

Товкач *(встає і кличе з ганку)*. Пане навчителю! Та буде того рубання! Ходіть сюда, щось вам маємо сказати!

Омелян *(затинає сокиру в колодку і підходить до них)*. Дай Боже час добрий! Ну, що там, господарі?

Товкач і Загонистий *(кланяються)*. Та дай Господи!

Товкач. Та ми тут до пана навчителя з антересом.

Омелян. Ого! А то з яким?

Товкач. Ну, говоріть куме Семку! То ваша справа.

Загонистий *(гестикуюючи, розліз)*. Та то, видите, така справа. Я держав Вовкових дві парі волів. Торік літом медвідь у полонині пару вбив. Друга пара о Спасі в Лютовисках пішла за п'ять-двацять. То на такі гроші мені Вовк на грунт сів. Тепер я хочу знов дві пари в нього взяти. А він жадає поруки. Я даю ось кума Товкача, а він каже: „То мало“. Каже: „Йдіть до нового навчителя. Як він за вас поручить, то добре“. Такий то наш антерес.

Омелян *(випрощує на нього очі)*. Ану стрільте мені в лоб, чи хоч що небудь розумію! Що ви чоловіче говорите?

Загонистий. Таже по руськи тай по людськи до пана говорю, не як!

Омелян. Вовк; медвідь, дві парі волів, порука, і я тут якогось біса приплетений! Нічогісенько не розберу.

Загонистий. Та що тут розбирати? Кажу вам ще раз. Вовкових пара волів угибла, то я йому за се п'ять-двацять у довзі. Хочу взяти знов дві парі, бо без худоби чоловік як без очей. Ну, а Вовк каже конче, щоби й ви за мене поручили.

Омелян. Я! За вовка?

Загонистий. Та не за Вовка, а за мене. Вовк каже.

Омелян. Вовк каже? Та я вовкови маю за воли ручити?

Загонистий. Та не за воли, а за мене.

Омелян. Я за вас? А ви хто такий?

Загонистий. Та газда тутешній, Семко Загонистий зовуть.

Омелян. Та щож ви з вовками за інтереси маєте? Ловите вовків, чи що?

Загонистий. Та яких вовків, преч би ся казало!

Омелян. Ну, адже ось воли для вовка берете.

Загонистий. Та не для вовка, а від Вовка, нашого арендаря.

Товкач. То в нас, пане навчителю, жид такий є, Вовк називається.

Омелян. Агій на вас! А відкиж я се маю знати? Говорите: вовк, воли, медвідь, а я стою як туман. Так чогож той Вовк хоче?

Загонистий. Та хоче, щоби ви поручили за мене.

Омелян. Я за вас? Алеж я вас не знаю! Перший раз вас бачу. То як я можу знати, хто ви і який ви?

Товкач. Ні, пане навчителю! На кума Семка можете спуститися. Я за них ручу.

Омелян. Ви ручите? А ви хто такий? Я вас також не знаю.

Товкач. Та я Ілько Товкач, ваш близький сусід.

Омелян. Ви Товкач? Може той самий, що мав мені порядок робити в школі?

Товкач *(радісно)*. А той, той!

Омелян. І маєте ви сумління? Війт вам каже, а ви ані ду-ду!

Товкач *(сміється)*. Е, пане навчителю! Що то говорити? Війт мені каже! Або то я війтів слуга? Як схочу, то буду робити, а ні, то війт мене не всилує. У нас по сусідськи. Які ви будете для нас, такі ми для вас. Зробіте ви нам вигоду, то ми вам і дві зробимо.

Омелян. Але я не хочу вашої вигоди. Дайте мені те, що мені належиться. А не схочете, то я буду шукати інших способів. Ну, скажіть по правді, чому ви доси не приходили?

Товкач *(шкробається в голову)*. Та чому не приходив? Так випало, що не приходив. Не було коли.

Омелян. Ні, неправду говорите. Я вас часто видав, як ви сиділи на подвір'ю або над рікою. Ну, признайтеся: війт вам не казав?

Товкач *(живо)*. Війт? Ні! Ховай Боже!

Омелян. Ну, то хтось інший?

Товкач *(шкробається в голову)*. А не скажете нікому? Ну, то вам скажу. Вовк не казав. *(Конфідентно)* Бо треба вам знати, пане навчителю, що Вовк у нас у селі найстарша особа. Чи то війт, чи палямар, чи хто будь, усі його слухають. О, бо то сила! Він що хоче, то зробить. Кажуть, що він три хованці має.

Омелян. І він отсе післав вас до мене?

Загонистий. А-я, так.

Омелян. Щоб я за вас поруку йому дав?

Загонистий. За мене, пане навчителю.

Омелян. Гм! То диво! Що се може значити?

Товкач. Не знаємо.

Омелян. Аджеж я ані вас не знаю, ані його. У мене маєтку нема, то щож моя порука варта? І інтересу вашого зовсім не розумію. То щож се все за комедія?

Товкач. Або я знаю? Знаю тільки, що нам виразно сказав: „Ідіть до нового навчителя! Як він з вами разом дасть свою поруку, то я вам бички дам“.

Омелян. Не розумію, хоч мене застрільте.

Загонистий. Так щож, не хочете мене поратувати? Аджеж без худоби мені загибель!

Омелян. Чоловіче добрий! Мені борше між вами загибель буде. Як же я вас поратую?

Товкач. Пане навчителю! То не по сусідськи! Не відмовляйте нам тої просьби. Вовк мудра голова. Вже як йому вашої поруки треба, то видно, що треба. А як нам сего відмовите, то не буде вам життя в селі.

Омелян. Люде! Ну, нате, зіджте мене живцем, але не жадайте від мене чогось такого, чого я зовсім не розумію. Хто знає, може то якесь циганство? Вовк, воли, медвідь, порука... Тьфу! Знаєте що? Підіть ви до Вовка і кажіть йому, най сам прийде до мене. Може я з ним якось ліпше розмовлюся.

Загонистий. Е, знов ходи! Знов лазь! Ще хто знає, чи Вовк схоче до вас прийти?

Омелян. Ну, то я инакше нічого для вас не можу зробити. На сліпо в ваші інтереси влазити не думаю.

Товкач. Та ні, куме! Їх правда. Ходімо до Вовка. Не бійтеся, він прийде! В ласці Божій, пане навчителю! *(Відходять)*.

ЯВА 7.

Омелян знов береться рубати. Юлія в вікні.

Юлія. Пішли вже ті люде?

Омелян. Пішли.

Юлія. Та чого хотіли?

Омелян. А дідько їх знає, чого! Слухав їх, слухав і нічого не розумів. Вовк, воли, медвідь, пять-двацять, порука — а гій на вас! Одно тільки я зрозумів, що тут у селі є жид Вольф —

усему селу голова, і що той Вольф скаже, то всі й роблять. Знаєш, один із тих людей, то той Товкач, що мав нам usługувати.

Юлія. І спокійнісенько дивився, як ти дрова рубаєш.

Омелян. Предобродушно признався мені, що се той самий Вовк чи Вольф не казав йому йти до нас. А тепер той Вовк підслав їх, щоб я йому ручив за якісь воли чи бики чи за медведя, чи за що — сам не знаю.

Юлія. Ну, то пропадемо ми тут. Уже як жид на нас розставляє свої сіти, то пропадемо. Краще втікаймо завчасу!

Омелян. Ну, втікаймо! Хто знає, чи є чого втікати? Може сей Вовк не такий страшний. Я післав тих людей до нього, щоб йому переказали, що я хочу з ним самим розмовитися.

Юлія. Он мабуть він іде! А якже завертає до нас. Чи вийти й мені до розмови?

Омелян. Ні, Юлечко. Дай спокій! Моглабись попсувати.

Юлія. Як гадаєш. Ну, то подай мені тих патиків, що ти набуду розпалювати. Вже далі полудне, а ми й не снідали. *(подає їй у вікно оберемок полін, вона щезає в хаті)*.

ЯВА 8.

Омелян, Вольф.

Вольф *(зупиняється на серед подвір'я)*.

Омелян *(підходить до нього і глядить питаючими очима)*. З ким — ?

Вольф *(поважно)*. Маєте честь говорити з Вольфом Зільберглянцом, тутешнім арендарем і підприємцем. Я не є простий жид. Я з ружне панство інтерес проваджу і всюди мені честь дають.

Омелян. Я вам, пане Вольф, чести не уймаю. Може позволите близше, ось тут на ганок, у холод. Прошу сідайте! *(Вольф входить на ганок і сідає на лавці)*. Я чув, що ви тут у селі маєте великий вплив.

Вольф. Ну, щож. Люде мене знають — вірять мені. Я їм вигоду роблю, то й вони мене слухають.

Омелян. Даруйте, пане Вольф, що я казав вас просити до себе. Ви тут прислали до мене людей. Щось вони мені плели таке — за воли, за медведі, за поруку, що я ані дрібки не зрозумів. Може будете ласкаві в'яснити, о що ходить?

Вольф. Видно, що ви ще не знаєте наших інтересів. Ну, добре. То так було. Той чоловік, Семко Загонистий, — так собі, пняничка! — держав мої дві пари биків.

УЧИТЕЛЬСЬКОГО
№ 2

Омелян. Як то держав?

Вольф. Та так держав. Я купив малі, річняки, а він узяв на вигодовок. Мав вигодувати, по трьох роках ми мали їх продати і зиском поділитися.

Омелян. Ага! Ну, щож далі?

Вольф. Ну, торік пара пропала. Каже: медвідь побив. Може й побив, то мене не обходить.

Омелян. Вас не обходить?

Вольф. Ні. Угода така: що пропаде, то його.

Омелян. То ніби: ваш тільки зиск, а страта тільки його.

Вольф. Так, так, так! Ну, слухайтеж! Другу пару ми продали за п'ять-двацять.

Омелян. За 25 ринських пару волів?

Вольф. Ну, так! За 125.

Омелян. Ага, за 125! Так же й говоріть.

Вольф. Ну, то й тамта пара була би стількож варта. То я собі 62 срібла з тої пари стягнув, а 62 заінтабулював на його ґрунті.

Омелян. А багато в нього ґрунту?

Вольф. Та де там багато! Всего з десять моргів буде, тай то по горах. Корчі, ялівці. Ну, а тепер він приходить до мене, щоб я знову дав йому дві пари бичків.

Омелян. Знову на такий самий вигодовок?

Вольф. Так, так.

Омелян. Тепер розумію! А ви не хочете йому повірити?

Вольф. Таки ні.

Омелян. Не маєте певности.

Вольф. Не маю.

Омелян. Жадаєте поруки.

Вольф. Жадаю.

Омелян. Ну, пане Вольф. Тепер я міг би без дальшої розмови взяти вас за отсей ваш атласовий ковнір і викинути за ворота, але на перший раз сего не зроблю, а тільки кажу вам словами: геть мені відси! І не смійте мені тут показуватися!

Вольф *(зривається)*. Що, що, що? Ти до мене смієш так говорити?

Омелян. Такому тикай, як єсь сам, а не мені, розумієш? Марш мені звідси!

Вольф. Коли мені не хочеса! Овва, що мені за пан! Кікімун!

Омелян *(хапає за сокиру)*. Жиде, не доводи мене до стеклости! Вступися, бо нежитте твоє і моє! *(Вольф тремтить і звільна, в задгузь цофається, паде зі сходів і опісля бігцем утікає зі сцени)*.

Вольф *(за сценою)*. Чекай, чекай! Ти розбійник! Ти опришок Я тебе навчу!

ЯВА 9.

Омелян (з сокирою), зі школи вибігає Юлія, з протвеного боку входить Хоростіль (з клунком на плечех, у полотнянім плаци і брилі, через плечі перевішена ботанична пушка).

Юлія. Омельку! Що се ти? Де жид? *(Побачивши Хоростіля, радісно)* Ах! чи бачиш, що за гість до нас?

Омелян. Господи! Та се Іван! *(біжить проти нього, обнимаються і цілуються, відтак Хоростіль входить на ганок і горячо цілує руку Юлії)*.

Хоростіль. Здорові були! Та поздоровляю на новій посаді!

Омелян і Юлія. Спасибі! Спасибі!

Хоростіль. Я, як бачите, ще по своїй природничій екскурсії волочуся. Тільки випадком у одного знайомого довідався, що вас із Лепехова взяли і перенесли сюди. І так зрадів, довідавшись!

Юлія *(віддувши губки)*. Було чого радіти! Видно, що дуже вам наше сусідство в Лепехові навкучило.

Хоростіль. Ай панно Юліє! Які ви недобрі! Зараз он куди підхапуєте. Я зрадів того, що мені через отсе село дорога лежала до моєї Кременівки. Але коли погадав, що ми вже з вами не сусіди, що від Кременівки до вас цілих десять миль, то аж заплакав, бігме заплакав.

Омелян. Міг би ти, брате, ще й над нашою долею заплакати. Знаєш, я думаю, що нам тут прийдеся пропасти. Зовсім дике село і дикі люде.

Хоростіль. Чув я дещо про них, тай загалом шляючися що вакацій по горах знаю троха сей нарид. І дуже вас жалую. Не такого тут треба чоловіка, як ти, Омельку, от що я тобі скажу.

Юлія. А я гадала, що ми з вами вже й не побачимося. Так нас раптовно перенесли, не було навіть коли розвідатися, де ви обертаєтесь. Я тільки пару слів написала і в переїзді через ваше село лишила у тої баби, що школи пильнує.

Хоростіль. Які ви добрі! Значить, ви тямили про мене! Ну, та се ви хиба не знаючи мене могли думати, що ніколи не побачимось.

Юлія. Ай, Господи! Та що се я! Гість з дороги прийшов, брат ще доси без снідання — знаєте, у нас таке, що нема кому й дров раз урубати! Сам пан учитель мусів рубати. Але я зараз! *(Біжить у двері, зараз вертає)*. Ага, а може схочете тут на ганку снідання пити?

Омелян. Щож, се можна.

Юлія. Ну, то ходи, винеси столик! Сідайте, пане Іване! *(Омелян і Юлія виносять столик і пару крісел, Юлія накриває столик скатертю, приносить філіжанки і наливає каву).* Прошу! Тільки за булки вибачайте! Не напекли.

Хоростіль. Певно цигани лопату вкрали?

Юлія. То то є, що вкрали! Та прошу брати хліба! І масла! Се ще наше лепехівське.

Хоростіль. Ну, а ви пані? Та сідайте й ви з нами!

Юлія *(наливає ї собі).* А ви думали, що як? Не бійтеся, я також парою не жию. *(Сідав коло брата, проти Хоростіля, всі пють каву, хвиля мовчанки).*

Хоростіль. Ну, а тепер розкажи мені братчику, що се у тебе за історія була з жидом? Власне входжу на твоє подвірє, а проти мене жид мов із пращі летить, ледво хлипає зі страху. А ти за ним із сокирою!

Юлія. З сокирою! Омелько з сокирою! Господи, се мабуть кінець світа буде.

Омелян. Не можете собі представити, що тут за відносини. Яб і в сні такого не прибаг. Адже подумай собі — —

ЯВА 10.

Ті самі, вїйт, Товкач, Загонистий.

Вїйт *(звільна, але рітучо наближається і стає перед самим ганком у грізній поставі).* Пане навчителю, а то що такого?

Омелян. Яке що?

Вїйт. Як ви сміли образити нашого арендаря і радного громадського?

Омелян. То той Вовк у вас радний у громаді?

Вїйт *(кінчить).* І презуса місцевої ради шкільної?

Омелян. То він мій начальник? Бігме, я не знав! Я гадав, що він простий собі вовк.

Вїйт. Але я вас питаю, пане заволоко, як ви смієте ображати такого чоловіка? Чи вас на те сюди прислали?

Омелян *(встає звільна, силмується бути спокійним).* Пане начальнику! Тут на тім обійстю я господар і ображати себе не позволю. А коли ваш пан вовк чує себе ображеним, то най мене подає до суду і най скаже, за що я його образив. А ви до того не маєте права мішатися.

Вїйт. Я не маю права? Зараз побачимо, чи маю право? А будьте ласкаві, скажіть мені, що се тут за гість у вас?

Омелян. То моя річ, а не ваша. Не бійтеся, я знаю приписи мельдункові. Як буде час, то вам його замельдую, а поки ні, то не маєте права мене самі питати.

Вїйт *(здержує свою лютість).* Чи так? Ну, зараз ми то будемо бачити. *(Відводить Товкача на бік і шепче щось йому до уха).*

Загонистий *(входить на ганок).* То так, пане! Такі ви добрі! Так мене хочете поратувати?

Омелян. А леж чоловіче Божий! Жид вас хоче зі шкіри обдерти, оциганити, а я маю ще своєю порукою мішатися в тоту погану справу? А джеж тут видима річ, що жид хоче мене в лапку зловити, щоби мати мене в руках.

Загонистий. Але я через вас пропаду без худоби! То вам се нічого, га? Небіжчик пан навчитіль ручив за нас, а ви не хочете! *(Тимчасом вїйт і Товкач входять також на ганок. Юлія неспокійна встав від столика і стає при дверях. Хоростіль сидить спокійно, роблячи цигаро).*

Вїйт *(стає перед Хоростілем).* Ви, пане, хто такий?

Хоростіль *(спокійно).* Називаюся Іван Хоростіль.

Вїйт. Хоростіль! Хоростіль! Хоростіль може встати, коли з начальником говорить.

Хоростіль. Хоростіль встає тільки перед такими, що того гідні.

Вїйт *(флегматично).* Куме Ільку! А підійдіть но до того пана, щоби знав морес!

Товкач *(наближається до Хоростіля).*

Хоростіль *(відтручує його).* Геть від мене!

Вїйт. Так? А будьте ласкаві сказати нам, хто ви такий?

Хоростіль. Коли мені не хочеться.

Вїйт. Так? То власти громадській так відповідаєте?

Хоростіль. Не власти, а напасникам, що мене без підстави чіпаються.

Омелян. Пане начальнику, знайте, що я вам сего плазом не пушу! Не маєте права мого гостя в моїм домі напастувати.

Вїйт. Вже я буду бачити, чи маю право, чи ні. Але вам на-самперед покажу, чи ви маєте право приймати у себе бунтівника, сициліста та шпіга московського.

Юлія. Ой Господи! От тобі й на!

Хоростіль. Не бійтеся, пані! Будьте спокійні і смійтеся з сеї дурної бесіди!

Вїйт *(кричить).* Я вам покажу, чия тут дурна бесіда! Покажи мені пас! Маєш пас?

Хоростіль *(показує йому фігу).*

Вїйт. Так ти без паса? А! добре! Люди вяжіть його!

Омелян (*заслонює його*). Пане начальнику! Чи ви вдуріли? Що се ви робите?

Загонистий (*відпихав його*). На бік! Ми з вами тепер не так поговоримо!

Хоростіль (*сидить і курить*). Омельку, спокійся! Хотите паса, пане начальнику? Я вам зараз покажу. (*Схапується живо і заступає вихід ганку*). Омельку, стань у дверях! (*Видобуває з ботанічної пухки величезного вужа*). Ось вам мій пас!

Війт (*цофавється переляканий, люде теж*). Ой Господи! Чарівник! Товкач. Гадина! Матінко, яка страшенна!

Загонистий. Пек, пек! Осина їй. (*Ховається за Товкача*).

Хоростіль (*наближається з вужем до війта*). Хотите? Хотите? Придивіться! (*Війт цофавється аж до дверей, у котрих стоять Омелян і Юлія*). Знаєте тепер, хто я?

Війт. Ой паночку! Змилуйтеся! Дамо вам спокій, не губіть нас!

Хоростіль. Дасьте мені спокій? Хиба я вас боюся? Ви мене питаєте, чи я вам дам спокій? Хотите, я тільки раз свисну, то будете таких пасів мати повну хату, комору й обору.

Війт. Ой Господи! Панчику любий! Що хочете дамо вам, тільки нам того не робіть!

Хоростіль. Ні, я вас мушу навчити розуму, як з людьми обходитися! Вас і отих ваших чесних сусідів.

Товкач і Загонистий. Ой, ой, ой! (*Всі три вискакують із ганку в бік і тікають*).

ЯВА 11.

Омелян, Юлія, Хоростіль.

Хоростіль (*сміється*). Ха, ха, ха! А то драпцює! Пане начальнику, гов!

Омелян. Іване, бійся Бога! Що ти наробив!

Хоростіль. Нічогісінько! Ані гадки не май!

Омелян. Алеж він зараз скличе всю громаду, і тебе тут палками вб'ють як чарівника.

Хоростіль. Не бійся! І не покажуться.

Омелян. Може би самі не посміли, але жид їх підбунтує.

Хоростіль. Та не лякайся ти за мене. Аджеж я не дурний на них чекати. Я й так спішуся, то й зараз собі піду. Дороги по тих горах я знаю добре, ніхто мене не догонить. А як би до тебе чіпалися, то навіть не признавайся, що мене знаєш. Скажи, що перший раз мене бачив.

Юлія. То ви хотілиб уже йти від нас?

Хоростіль. Га, що робити! І рад би лишитися, та годі. Обов'язок.

Омелян. Слухай, Іване! Адже тобі дорога через Турку.

Хоростіль. Так.

Омелян. То можна через тебе передати деякі письма на пошту?

Хоростіль. І овшім.

Омелян. Адже знаєш? Як я сказав війтови, що подам на кару тих, чиї діти до школи не ходять, то він відповів мені спокійнісенько: „А я жадного вашого письма на пошту не передам“.

Хоростіль. Вали на нього скаргу! Родичів подавай на кару! Не даруй ані крихітки! Покажи їм свою енергію. Ставляться вони до тебе, постався й ти до них! Як вони змякнуть, тоді і ти можеш.

Юлія. Добре вам так говорити! Ви, здоровий, сильний, а брат що проти вас? хрущ:

Омелян. Так слухай же, брате! Зажди ще тут хвильку. Я зараз усе приладжу. Спис дітей у мене вже готовий. А решту я за мінуточку...

Хоростіль. Добре, добре. (*Омелян відходить у школу*).

ЯВА 12.

Юлія, Хоростіль.

Юлія. Ну, тай відважний ви чоловік! Знаєте, як вас оті Бойки обступили, я гадала, що так і кинуться на вас, задусять...

Хоростіль. Ну, се не така легка річ мене задушити.

Юлія. Не можете собі представити, як я боялася за вас і за брата. Знаєте, я вже так надумала: як скоро вони схочуть котрому з вас що злого зробити — хоплю за сокиру і валю першого ліпшого по голові.

Хоростіль. Ну, тай рішучіж ви, панно Юліє!

Юлія. А мій бідний брат хорий, безсильний, згрижений... Знаєте, він часами кровю плює, тільки таїтья з тим від мене.

Хоростіль. Не для нього учительський хліб! Не для нього се місце.

Юлія. Знаєте, я нераз боюся, щоби з ним щось злого не зробилося. Аджеж отсе осьмий раз його переносять. І якби за які небудь непорядки або провини! Та де там! Учителю він прекрасний, усюди похвальні свідоцтва мав, люде були з нього вдоволені. Так шож, усе винаходять у нього щось „політичне“! В однім місці війтові шахрайства відкрив, у другім з сільськими лихварями задерся, в третім читальню заложив, у четвертім касу

позичкову до порядку допровадив — отсе й були його гріхи. І все найшлися темні духи, що за такі речі його вигризли з села.

Хоростіль. Думаю, що й тут він не подовжить. Самі бачите, що тут темні духи сидять як у Бога за дверми. Тут їх цілі стада, цілі легіони. Ой, не Омелька тут потрібно!

Юлія. От такому сильному та енергічному та дотепному як ви —

Хоростіль. Ах, і не говоріть мені! І мені се вчительство давно вже вухами ллється! Та правду кажучи, я давноб його покинув — адже у мене по батькови є свій ґрунт і хата — господарство таке, що можна жити. А при тім, знаєте, я з третього року прав пішов на вчительство. Тоді мені параграфи вухами лялися; думалось, що відітхну після них у чистій атмосфері педагогії та праці, пожиточної для загалу. А нині стидно й признатися, а іноді по просту тужу за параграфами, за університетом. Та дві річи держали мене доси.

Юлія. А то які?

Хоростіль. Одна — людська біда. Став чоловік тим учителем і зараз як та верба мусів пустити корінне. Сей приходить за порадою, і другий і десятый. Тому напиши, сему розповідж, з тамтим піди до пана, з иншим до вїйта, а то й до староства і до уряду податкового і до лікаря. І як раз чоловік у все те втягнеться, то потому й вилізти годі.

Юлія. Се справді таке діло, що затягає чоловіка в себе, немов вир у ріці. Я не вам пара — що я можу і що я знаю! А як живеш отак у селі і познайомишся з жінками та дівчатами, то ні відси ні відти стілько набереться ріжного діла, що аж голова тріщить. Тут шити вчиш, там варити вчиш, тут у слабости допоможеш, там хоч словом потішиш або з власної мізерії чим небудь поратуєш... І бідуєш отак рік або два в селі, мов на терню, а виїздаючи плачеш мов би рідню прощала.

Хоростіль. Ну, а друга причина, що мене доси держала при вчительстві, тепер уже мабуть не буде держати.

Юлія. Ов, а се що за причина?

Хоростіль. Ваше сусідство. Як учитель я міг бувати у вас, говорити з вами...

Юлія. Се моглиб і не бувши вчителем.

Хоростіль. Я знаю, що ви і ваш брат не малиб нічого проти того, але инші! Але власти!

Юлія. А я й не знала, що вам наше сусідство таку пакість чинило, приковувало вас до вчительської тачки.

Хоростіль. Не говоріть сего, панно Юліє! Але коли я довідався, що вас перенесено... Ех, та що буду про се говорити? Хиба ви не знаєте, як я вас люблю?

Юлія. Пане Хоростіль! Я вас просила не говорити більше про се! Я вам казала, що і я вас... що після брата ви для мене найсимпатичнійший чоловік...

Хоростіль. І чомуж би вам у такім разі не вислухати мене? Чомуб не бути вам моєю? Я покинув би вчительство, пішов би на університет... Я скінчив би ті права, став би адвокатом, а потім осів би у себе на селі, на ґрунті, і провадив би хлопські справи, воював би з хлопською кривдою.

Юлія. Се дуже гарні думки, і я не знаю, чомуб вам їх і без мене не виконати.

Хоростіль. Бачите, бракує мені когось, хтоб мене піддержав, додав мені духа. Чоловік трохи лінивий. Вас мені бракує, панно Юліє. Як прийду до дому, як погляну в свої чотири пусті кути, то так мені відразу, мов би хто крила обскуб. Так і пропадають усі мої наміри...

Юлія. Дуже мені вас жаль, пане Хоростіль, але вірте мені... не вжеж ви думаєте, що я моглаб чим небудь допомогти вам?

Хоростіль. Ах, пані! Сам ваш вид, сам ваш голос додає мені енергії, смілости й відваги. Отак собі подумати, щоб така розумна, енергічна, щира людина була моєю товаришкою в життю — Господи! Та в мені аж дух захапує на саму думку про таке щасте.

Юлія. Ей, пане! Поетизуєте занадто. Творите собі в фантазії чудові образи, любите ті образи, впиваєтеся ними, а потому, коли маєте при собі живу людину з її хибами, приходить розчарованне, приходить розлад між ідеалом і дійсністю — і готове нещасте. Вірте мені! Я дуже добре знаю сама себе і свої хиби. Що я? Проста, мало освічена дівчина. І чим я зможу бути для вас?... Ах, пане, як би ви знали... (Плаче).

Хоростіль (бере її за руку). Що ви, панно Юліє? Що вам?

Юлія (не віднимаючи руки). Як би ви знали, яким жалем наповняють мене ваші горячі слова! Як рвуть мою душу, показуючи, як мало я придатна на те, щоб бути вам такою дружиною, якої вам хочеться, якої вам треба і якої ви справді варті!

Хоростіль. Ну, пані! Се вже, їй Богу, в вашого боку пересадна скромність. Не бійтеся, я не такий ідеаліст, за якого ви мене вважаєте.

Юлія. А коли ви не такий ідеаліст, то як же се ви не можете на хвилину ввійти в моє положення? Аджеж бачите самі, у мене брат бідний, безпомічний, слабовитий... без моєї помочи йому зовсім пропадати. Правда, гріх би я мала кажучи, що він хоче мене спиняти при собі. Противно. Та всеж таки подумайте, він одинока людина близька мені на світі. Для нього мені й праця не страшна і нужда й горе і турботи. Виходячи заміж прийдеться покинути його. Боюсь подумати, що з ним тоді буде. Ну, а коли й за мужем щастя не знайду, коли сумління що хвиля буде мені шептати, що я поступила легкокомисно — ні, сама думка про таке життє моглаб мене вбити!

Хоростіль. А я думав усе таки, що пані за той рік нашого сусідовання по трохи пізнали мене... що про легкокомисне рішення з вашого боку не може бути й мови.

Юлія. Щож, пізнала! Та самі бачите, що мала рацію, не можучи доси рішитися. Хибаж ви самі перед хвилиною не призналися, що вам брак ініціативи, що ви трохи ліниві? Правда, ви скажете тепер, що вам бракує піддержки, але потому можете сказати: жінка мені заваджає... Як не одно, то друге.

Хоростіль. Алеж ви остро судите, пані!

Юлія. Та скажіть, чи не маю рації?

Хоростіль (*почуривши голову*). Так значить, нема для мене ніякої надії?

Юлія (*зриває цвіт фасолі і бе його по голові*). От тобі й лицар! Зараз голову понурив і починає трагічним тоном! (*Передразнюючи гробовий тон*) Нема для вас надії! Ідіть у монастир! (*Весело*). Слушайте, пане Хоростіль, що я вам скажу. Здобудьтєся на енергію! Кидайте вчительство, їдьтє до Львова, кінчіть університет, а потім — —

Хоростіль (*випростуваній*). Потім — —

Юлія. Ну, що потім? Потім робіть адвокатські чи які там екзамени, реалізуйте свої ідеали —

Хоростіль. А ви?

Юлія. Я? Щож я? Я на університет з вами не піду.

Хоростіль. Але будете ждати на мене?

Юлія. Здається, не втікаю нікуди.

Хоростіль. Але можна до вас потім зголоситися?

Юлія. До нас зголошуйтеся що вакацій, ми гостям усе будемо раді.

Хоростіль. Ех, пані, не хочете мене розуміти...

Юлія. Ех, пане, занадто далеко ви своїм розумом забігаєте. Буде з вас і того, що доси сказала. Он брат іде.

ЯВА 13.

Ті самі і Омелян.

Омелян (*з запечатаною конвертою в руці*). Отсе, друже мій, даси на почту. То виказ дітей. А зі скаргою на війта, знаєш, я роздумав. Бог з ним! Не буду задиратися. Хто знає, чи така скарга мені самому і більше не пошкодила.

Хоростіль. Га, як собі міркуєш. А знаєш, я там у Турці знайомий де з ким із урядників. Можна їм про твою біду розповісти?

Омелян. О, се инше діло! Розповідж! Коли такий один урядник, хоч би дрібний, нашому війтови до чола натуркає, то се зовсім инакше має значіння, як моя скарга.

Хоростіль (*сховавши письмо*). Ну, а тепер, друже мій, бувай здоров!

Омелян (*цілується з ним*). Дуже жаль, що не можеш у нас довше лишитися... А не забудь за письмо!

Хоростіль (*стискає руку Юлії*). І ви пані будьте здорові! Чого вам більше бажати? Щоб ваша рішучість і енергія не покидали вас ніколи!

Юлія. А напишіть нам, як вам живесе. Нам тут у тій пустині кожде слово зпоза тих гір буде за малину.

Омелян. А кудиж думаєш іти?

Хоростіль. Отсюди твоїм огородом, та через потік та стежкою просто у верх. То ніхто в селі й не побачить, куди я пішов. Ну, здорово оставайтесь! (*Бере плащ і пушку на себе, бриль на голову і кланяючися виходить. Юлія, сперта на ганок, глядить довго за ним*).

Заслона спадає.

ДІЯ II.

Шкільна саля. Лавки, таблиця, стіл, крісло, на столі глобус, на стінах мапи і малюнки звірів та риб. У куті в глибині сцени ніч. Три вікна і двері повідчиняні.

ЯВА 1.

Пасічна, потім Юлія.

Пасічна (*замітає школу плачучи і час від часу втирає сльози*).

Юлія (*з шиттем входить*). Ой Господи! Що тут пороху! Яка тут задуха! А ви, жіночко, чого плачете?

Пасічна (*неохітно*). Та так, зі своєї біди плачу.

Юлія. Щож вам за біда?

Пасічна. Ет, що то pomoже говорити!

Юлія. А хиба що зашкодить? Ану скажіть!

Пасічна (*втираючи сльози*). Та бачите! Вигнали мене нині, ніби то на шельварок, тай казали сюди йти.

Юлія. А вам хиба не належалось йти на шельварок?

Пасічна. Та чому би ні? Належалось. Аджеж Богу дякувати газдівство, хоч невеличке, а є.

Юлія. Ну, то може тратите собі пильну роботу?

Пасічна. Та ні! Яка там у нас тепер пильна робота? Вівсик у горах ще не достиг, то нема що жати.

Юлія. Ну, то може діти дрібні маєте, та мусіли їх самих лишити?

Пасічна. Е, ні! Діти у мене вже, Богу дякувати, підхопилися. Найстарша дочка вже за мужем, а наймолодший хлопець воли пасе.

Юлія. Ну, то якаж вам біда, що так гірко плачете?

Пасічна. Та не знаю, панечко, як вам і сказати. Стидно мені дуже.

Юлія. Та чого вам стидно?

Пасічна. Ну, тадже я газдиня, з роду віку в таким не була.

Юлія. В яким таким? Хати не замітали?

Пасічна. Е, я не про теє.

Юлія. Води не носили?

Пасічна. Ні, панечко! Роботи мені не стидно. А ось того стидно, що тепер усе село на сміх мене підійме.

Юлія. На сміх? А то за що?

Пасічна. Скажуть: жидівська помивачка.

Юлія. Жидівська?

Пасічна. Аджеж ви — не против вас кажучи — жиди?

Юлія. Що се ви? Хто вам се сказав?

Пасічна. Ну, та вїт сказав. І Вовк потвердив.

Юлія. Та смійтеся з того, жінко! Ми з братом таїж Русини і християне, як і ви.

Пасічна. То се ваш брат, пан навчитіль ніби? А то казали, що ви з ним на віру жиєте.

Юлія. Господи! І чого ті люди на нас завзялися? Ще далі розголосять, що ми вам холеру або яку иншу хоробу до села принесли. А ви бідні аж розплакалися!

Пасічна. Ну, та як же не плакати? Вигнали мене ніби на шельварок, а потому кажуть: „Ну, Марино, доси ти була порядна газдиня, а від нині будеш у нас за жидівську помивачку. Маємо в школі нового навчителя — жида бородатого, що жиє на віру з якоюсь панею, а тебе громада визначила, щоби ти їм услуго-увала“. Як я се вчула, то мало не зомліла, а далі як не кинуся вїтovi в ноги, як не зачну голосити та плакати, та благати, щоби не робив з мене публіки... Та де там, навіть слухати не хотів. Мусиш іти тай мусиш! І скажітеж самі, як я не мала плакати?

Юлія (*зворушена схватується з крісла*). Ні! Сего так не можна пустити! Не досить, що нас на всі боки кривдять, ще оббріхують! (*Кличе в вікно*) Мільку, гей Мільку! А ходи лишень сюди!

ЯВА 2.

Ті самі і Омелян.

Омелян (*кладає паличку і капелюх на столі*). Добрий день, сестричко! Але то я чудесно пройшовся! Яке тут повітре! Яка вода! Чудо тай годі! Я ледво оперся покусі, щоб не скупатися.

Юлія. А які тут люде! Навіть думкою не прибагнеш.

Омелян. Ну, що? Знов якась нова пакість?

Юлія. Таже ось жінка прийшла рано до услуги. Води принесла, попрятала, почистила дещо, тай пішла ось тут школу замести. Входжу сюди, а вона плаче.

Пасічна (*втираючи очі*). Таже так, паночку. В гіркий череп єм дурна плакала.

Омелян. Та чого?

Юлія. Війт і жид наговорили їй, що ти жид і що ми обоє на віру жиємо. Ну, чи чував хто таке?

Омелян. Та війт мені вже вчора говорив, що я жид. От темнота.

Юлія. Ні, Омельку. То не темнота, то підлота. Ти того не повинен дарувати. А головно, тут жидівська справка.

Пасічна. Ой певно, панечко, що жидівська. Жид у нас цілим селом трясе. Адже мого небіжчика, хто вігнав до гробу, як не він? Адже газда був на все село, мав свого досить, ще й другому міг дати, не то, щоби позичати мусів. Ні, підліз вражий жид, візьміть тай візьміт гроші в позику, п'ятсот срібла, чи що! Купуйте воли, випасайте — і ваш зиск буде і мій. Не хотів небіжчик, не хотів, далі підкусила сотона. Купив щось пять пар бичків, пігнав на полонину на пашу. Не минуло й місяця, прибігає пастух з полонини: ого, нема наших бичків! Якись Венгерці всі пять пар украли. Ой бідонькож наша! Зібрався мій газда, пішов на Венгри, ходив щось дві неділі, ще своїх три п'ятки стратив, тай вернув з порожними руками. Прийшла осінь. Жид натискає: верніть мені гроші! Мусіли ми пів ґрунту продати на ті гроші. Як мій старий йому з кровавими сльозами ті гроші віддав, як вернув до дому, як став гризтися та банувати та головою о стіну бити, то ще таки в осени розболівся, а по Різді й Богу душу віддав. А в селі люди й доси голосно говорять, що ті венгерські злодії з Вовком у спілці.

Омелян. Господи! Що тут діється! І не вже нема ніякого способу, щоб тим безправностям кінець зробити?

Юлія. Ти, Омельку, мусиш до них узятися! Аджеж се остання річ! І за що вони на мене нечесть кидають? Коли ти своє даруєш, то я свого не дарую. Пішки піду у Турку, а завдам їх до суду.

Пасічна. Га! А ми мусимо все терпіти. І ніхто за нами на світочку Божім не уймесь. Ну, та розбалакалась я! Пора мені до дому. Як би вам ще чого треба, то кликніть через пліт, я ось тут, друга хата від вас, Марина Пасічна.

Юлія. Добре, добре. Ну, а не стидно вам уже?

Пасічна. Ой Господи! Та чого стидатися? Коли ви хрещеної віри, та ще до того свої люди, руські, то я й овшім. Послужу вам, чомуж би ні! Ну, бувайте здоровенькі!

Юлія. Дай вам Боже здоровля. А так над вечір, як не будете мати що ліпшого робити, то навідайтеся до нас. Побесідуємо.

Пасічна. Та добре, добре! В ласці Божій! *(Кланяється і відходить)*.

ЯВА 3.

Юлія, Омелян.

Юлія. Ні, Омельку! Ти не повинен їм сего плазом пустити.

Омелян *(ходить по школі)*. Добре, добре.

Юлія. Як тебе ображують і кривдять, то про мене, можеш їм дарувати, коли тобі се любо. Але моєї зневаги ти не смієш їм дарувати! Чуєш, не смієш;

Омелян. Добре, добре.

Юлія *(хапає його за плечі і зупиняє, говорить гнівно, а кінчить плачем)*. Дерево ти, а не чоловік! добре, добре! А я певна, що ти про щось инше думаєш! Навіть не слухаєш, що я говорю!

Омелян. Правда твоя! Я думав власне про тебе.

Юлія *(плачучи)*. Як би ти про мене думав, то инакше дбав би о мою честь, *(хлипає)* о мою добру славу!

Омелян. Слухай, Юлечко! Я чим раз сильніше переконуюся, що тобі тут годі жити.

Юлія. Яж се від першої хвилі казала.

Омелян. Що ти не привикла ані до тих сторін, ані до тих людей.

Юлія. І ніколи не привикну. І не дай Господи привикати!

Омелян. Що побут твій тут є тільки мукою для тебе —

Юлія. І пекла не треба!

Омелян. І для мене.

Юлія. І для тебе? Так? Значить, тобі обридла моя присутність?

Омелян. От жіноча льогіка! Ні, сестричко, я зовсім сего не хотів сказати. Аджеж сама знаєш, що я без тебе не дав би собі ради. Але тут я за тебе мушу більше турбуватися, більше гризтися, ніж за себе. Без тебе я був би свобіднійший з сими людьми.

Юлія. О, певно! Дав би собі кілля на голові тесати.

Омелян. Не знаю вже, що я би зробив, але те знаю, що твій побут ось тут тяжить як камінь на моїм сумлінню. І за яку кару тобі тут мучитися? Свій вік молодий закопувати у тих горах?

Юлія *(бере його обома руками за плечі і глядить йому в очи)*. Слухай, Омельку, що се ти говориш?

Омелян. Правду говорю. Аджеж ти молода, здорова, тобі життя всміхається... Можеш вийти замуж...

Юлія *(прудко)*. Мовчи, мовчи! І не говори мені про се!

Омельян. Ні, Юлечко! Мушу говорити! Гріх би мені був, як би я із егоїзму, для власної вигоди та став на перешкоді твому щастю. Адже я знаю, що Хоростіль тебе любить і що ти його любиш і тільки задля мене не хочеш іти за него замож.

Юлія. Омельку! Коли мене хоч крихточку любиш, не згадуй мені про се ніколи! Чуєш? А то я тебе покину. І за Хоростіля замож не піду. В манастир піду.

Омельян. Ні, сестричко! Се ти зовсім не мудро робиш. А я тобі раджу і навіть прошу тебе: не зважай на мене! Іди за поривом свого серця!

Юлія. Але моє серце власне каже мені бути при тобі.

Омельян. Ні. Юлечко, не дури сама себе! Серця не одуриш. Воно тягне тебе туди, де йому мило, а тут тебе держить тільки пересадне почуття обов'язку. І коли не послухаєш голосу серця — вір мені, сестричко, що й мені не допоможеш і своє життя занести.

Юлія. А я тобі кажу крайне слово: не смій мені про се говорити, бо я й слухати тебе не хочу, і за Хоростіля ані за нікого иншого не піду і тебе не покину і тут буду і не дам тебе кривдити і мусить по мойому бути, тай годі! (*Цілує його*).

ЯВА 4.

Ті самі, вїт і Вольф.

Вїт. Слава Сусу Христу. А красно, красно! Зараз видно, як брат із сестрою любляться.

Омельян. А вам, яке діло до того?

Вїт. Та ніяке. Нам і овшім. Але може пан шпектір буде мав о тім якесь слово сказати. Вже ми йому напишемо.

Омельян. І що ви йому напишете? Не бійтеся, пан інспектор знає, що се моя сестра. Я ні перед ким з сим не криюся і нічого не маю стидатися. Але ви скажіть мені, пане вїте, відки ви смієте розпускати про мене і про мою сестру якісь небилиці.

Вїт. Які небилиці?

Омельян. Що я жид, що ми на віру жиємо...

Вїт. Були вже такі, що нам доповіли.

Омельян. Затямтеж собі, хто вам того доповів, бо я вас ще нині до суду подам.

Вїт. Подавайте, я не боюся.

Омельян. Дуже добре. Я також не боюся. А пан суддя в Турці також знає добре і мене і мою сестру.

Вїт. Може там дехто і мене знає. А втім так нагло ви того до суду не подасте. А подасте тоді, коли мені схочеся.

Омельян. Пане вїте, пам'ятайте, що ось тут при свідках говорите! З такими річами не жартуйте.

Вольф. Я навіть не чув, що вони говорили. (*Торгов вїта — тихо*) Дайте спокій!

Вїт. А ми прийшли до пана навчителя з антересом.

Омельян. З яким?

Вїт. А от перший антерес: як називався той ваш знайомий, що тут учора був?

Омельян. Знайомий? Хиба я казав, що він мій знайомий? Я його вчора перший раз бачив.

Вїт. А оджеж ви казали, що то ваш гість.

Омельян. Ну, так. Іде подорожний, просить до мене відпочити, то я його і вважаю за гостя.

Вїт. Так? То ви навіть не знаєте, як він називався?

Омельян. Я його не питав. А він вам на ваше питання сам сказав своє імя.

Вїт. Коли бо я забув.

Омельян. Я також.

Вїт. То шкода. Ну, але чень ми то якось дійдемо. А другий наш антерес із тими дїтваками. Ми нині скликали громаду. Ніхто ані руш не хоче посилати дїтей до школи.

Омельян. То значить, що ви оба їм відрадили. Робіть, як знаєте. Я вже вчора через того подорожного подав виказ до староства до Турки.

Вїт. Так! А бодай же вас!... Ба та щож нам тепер робити?

Омельян. Моя рада така: пришліть на разі хоч кільканацятро, щоб я міг школу розпочати.

Вїт. А ми би инакше сказали. Таже ми знаємо, як то в світі йде. Ви також хочете жити. То ми вам від одної дитини по п'ять шісток та по чвертці збіжа дамо, а ви її зо спису вимажіть.

Омельян. ~~Що?~~ Ви на такі способи беретеся? Пане вїте, шаную вас яко власть громадецьку, а тоб я вас зараз за такі слова за двері викинув.

Вїт (*кланяється*). Та ви, пане навчителю, не гнівайтеся. В нас така була встанова за небіжчика. То ми гадаємо, що й ви того будете держатися.

Омельян. І в думці собі того не покладайте. Хиба мене отут на місці вбете, або з села виженете, а ні, то школа мусить бути

і діти мусять ходити, так як приписано. Чужих звичаїв ані установ я ані знати не хочу.

Війт. Га, коли так, то добре. Най вам буде й так. Хочете з нами задиратися, то ми вам також заграємо. Вже ми вам тут пришлемо дівчаків.

Омелян. Се найліпше зробите.

Війт. Ходімо, пане Вовк!

Вольф. Пане навчителю! Я ще словечко хотів вам сказати. Будьте ласкаві, покажіть мені свої зуби.

Омелян. Що? що? що?

Вольф. Нічого, нічого! Я тільки хотів побачити, чи мощні маєте зуби, чи потрафите мене згризти?

Омелян. Вас?

Вольф. А так. Я громадський чоловік! Хто з громадою задираєся, той зо мною має діло. Я за громаду постою, а хто хоче громаді докучити, той мусить насамперед мене згризти. Але в вас, пане навчителю, слабі зуби, о! слабі зуби! Поломаються. *(Відходить).*

Війт. Бувайте здорові! А не трудіться дзвонити. Я зараз сам задзвоню. *(Виходить — по хвилі за сценою чути голос шкільного дзвінка).*

ЯВА 5.

Юлія, Омелян.

Омелян *(радісно).* А що, Юлечко? Бачиш? Мої дикі Бойки починають по трохи укоськуватися.

Юлія. Зовсім того не бачу.

Омелян. Як то ні? Аджеж обіцяв дітей прислати до школи.

Юлія. Боюся, що вони якусь нову пакість видумали. Не даром оба з жидом прийшли.

Омелян. Ну, жид — предсідатель місцевої ради шкільної.

Юлія. А ти хиба не бачив, як війт лукаво всміхався, говорячи, що пришле дівчаків?

Омелян. Не бачив. Та байдуже мені його усміхи. Нехай тільки дітей присилає.

Юлія. Добре, добре! Рада й я побачити тих дітей. Ах, здається, ось і вони! *(За сценою чути гуркіт кроків, голосні розмови та сміхи. Вкінці до школи входить кільканацять парубків з дрючками, лубяними звитками, мазницями та дошками під пахами).*

ЯВА 6.

Юлія, Омелян, парубки.

Парубки *(гуртом).* Слава Сусу.

Омелян. Слава на віки.

1. **парубок** *(стає перед ним).* Ми тут до школи прийшли.

Омелян. А так, тут школа.

2. **парубок** *(показує дрючок).* Ось мій оловець.

3. **парубок** *(показує луб).* Ось мій папір.

4. **парубок** *(показує дошку).* Ось моя книжка.

Омелян *(стає перед ними).* А се що знов таке? Напад? Розбій? Чи жарт собі з мене робите?

Парубки. Нас тати до школи прислали.

Омелян. Ідіть і скажіть своїм татам, най собі з таких жарти строять, як вони самі, а не з мене.

1. **парубок.** Скажіть їм се самі, а ми до школи прийшли. Вчіть нас! *(Сідають у лавки).*

Омелян. Геть відси! Виносіться!

Парубки. Ова! То ви такий учитель?

Омелян. Юлечко, іди геть відси. І я піду і замкну школу. Я їм покажу, як зо мною жартувати.

Парубки *(заступають йому дорогу).* Ні, ми вас не пустимо. Мусите нас учити! Хиба ми не дівчакі?

Омелян. Геть від мене! *(Парубки шарпаються з ним, один хопив за полу сурдута і роздер. Омелян розлючений виймає револьвер).* Геть! Бо першому з вас у лоб стрілю!

Парубки. Ой братчики! Пістолет! *(Тікають хто дверима хто вікнами).*

ЯВА 7.

Юлія, Омелян.

Юлія. От тобі й школа! От тобі школярі! Ну, чи бачив хто таку публіку? Адже се по просту розбій.

Омелян. Се жидівська справка, бачу те добре! Але на таких річах він може карк скрутити. Я їм сего не подарую!

ЯВА 8.

Ті самі, жандарм (входить).

Жандарм. Добрий день панству!

Омелян. Доброго здоровля пану!

Жандарм. Чи пан учитель?

Омелян. Так. Маю честь представитися. Новий учитель ту-тешній Омелян Ткач. А се моя сестра.

Жандарм. Омелян Ткач... Ткач... Ткач... *(Придивляється йому).* З одним Ткачем я колись ходив до школи в Дрогобичі у Василянін...

Омелян *(придивляється жандармови).* А! Паславський! Стефане! Невже се ти? *(Ділюються).* Ну, не надіявся тут у тій пустини найти колишнього приятеля! Та скажи, де ти, що з тобою?

Жандарм. Та бачиш, при жандармах служу. Та ось недавно мене тут до Борині за постенфірера надали. А щож у тебе чувати?

Омелян. Та бачиш, учителюю. Гірке моє вчительованнє. Знаєш, як то латинська приповідка каже: *Quem di odere, paedagogum fecere.* Чи можеш подумати: отсе вже осьмі мої переносини сюди! А тут сама патока!

Жандарм. Та скажи мені, що се тут у тебе? Іду дорогою, і бачу якісь парубки вікнами вискакують зі школи, з дрючками! Я аж перелякався, думав, що розбій який...

Омелян. Таже й справді не далеко від того було! *(Показує роздертий сурдут).* Ади, братіку! Аджеж кинулися на мене. Тільки як побачили револьвер, то тоді повтікали.

Жандарм. Алеж чого вони хотіли?

Омелян. Представ собі, тутешні люде ані руш не хочуть дітей до школи посилати. Школа вже щось двацять літ у селі, а вони її гірше бояться, як лихого. Чудеса мені розповідають про давнього вчителя, що для інспектора на показ із сусідних сіл хлопців позичав.

Жандарм. Чув і я дещо троха про сі практики.

Омелян. Ну, знаєш. Я чоловік простий, на таких штуках не розуміюся. Зачав жадати, щоби сповнювали свій обовязок, а вони ані руш. Та ще люде може би й не упиралися, але я підозріваю, що їх тут хтось бунтує.

Жандарм. Думаєш? А хтож би такий?

Омелян. Тут жид є, вони його Вовком називають...

Жандарм. Ага, ага! Як то він називається? *(Заглядає до книжечки).* Зільберглянци! О, се звісна фігура на всі гори! Я тут власне з ним нині маю невеличке діло. Так ти думаєш — — ?

Омелян. Я думаю, що се все його справки. Йому добре з тим, що нарід темний. Представ собі, визискує тих бідних Бойків в найбезстиднійший спосіб і ще видає себе за їх добродія.

Жандарм. Се ти певно про ту худобу говориш, що на вигодовок дає.

Омелян. Я тільки вчора дізнався про сю штуку. Вухам своїм вірити не хотів. І ще яке диво. Присилає до мене чоловіка, котрий хоче у него взяти дві пари бичків на вигодовок, і каже, щоб я йому за того чоловіка ручив. Очевидно лапку на мене заставляє, втягає мене у свої лихварські справки, щоб опісля мати мене в руках.

Жандарм. Ну, і ти пристав?

Омелян. Пристав? Та я його мало за ковнір не викинув. І за те на мене лютий. Зараз по селі вість пішла, що я жид, що з сестрою на віру жию, чорт зна які дурниці! А нині оба з війтом сюди приходили і хотіли мене підкупити, щоб я вичеркував зі спису дітей обовязаних до школи. Я й на те не пристав, і ось вони мені наслали до школи парубків, тай ще в додатку мабуть підпоєних.

Юлія. Знаєте, пане, ми тут тільки четвертий день, але стільки гризоти зазнали, що й на рік би вистарчило. А після сего, що тепер сталося, то я вже не знаю, що діяти. Адже вони нас убють, підпалять...

Жандарм. Не бійтеся, пані! Чень то так зле не буде. Коби ми тільки дізналися, котрі то парубки були.

Омелян. Не знаю ані одного з них — перший раз їх бачив.

Жандарм. Я ще також недавно тут, мало кого знаю. Ну, але чень ми то якось помаленьку дійдемо. Вже ви будьте спокійні... *(За сценою чути гомін селян і стук кроків на ганку).* Ого! Йдуть сюди! От се добре! Зараз усе вясниться. Тихо! *(Бере шапку і карабін і ховається в лавку).*

ЯВА 9.

Ті самі, війт, Вольф, Товкач, Загонистий і ще кілька селян з палицями входять до школи.

Селяне. Що? Стріляти до наших дітей? А то по якому?

Вольф. Ні, того не можна дарувати! Адже він у саму голову мірив.

Війт. Пане навчителю! То ви так свій обовязок сповняєте? Так дітей учите?

Омелян. Пане начальнику! При людях вам кажу, в кепські жарти собі зі мною заходите!

Війт. То я з вами жартую? Чекай! Щоб ти бачив, що я не жартую! Гей люди, звяжіть його і заведіть до арешту громад-

ського! Завтра його як розбійника відставимо під вартою до Турки. *(Люде зближуються до Омеляна).*

Жандарм *(встає)*. Зараз! Помалу!

Всі *(в переляку)*. Ой Господи! Шандар! *(Задні кидаються тікати).*

Жандарм *(грізно)*. Стійте всі! Ані з місця! Хто там у сінях? Ага, Федько Зазуля! *(Записує)*. А ви як зоветеся?

Селянин. Та пане шандар! Я нічого... Я прецінь...

Жандарм. Як зоветеся?

Селянин. Та Грицько Зазуля.

Жандарм *(пише, до третього)*. А ви?

Селянин. Та я Микола Гуркало.

Жандарм. Чекайте! Я вам загуркаю! *(Пише)*. А ви Товкач, вас знаю! Ви Загонистий — також знайомі.

Загонистий. Та я пана шандаря у Турку возив.

Жандарм. Добре, добре, але то вам нічого не допоможе. *(Пише)*.

А ви також тут, пане війте? Та й ще як командант тому нападови?

Війт. Та, пане шандар, то не є жаден напад. Та ось пан навчитіль... Ну, хто таке прибаг — пістолетом дітиськам грозити.

Жандарм. То ви будете мені також байки розповідати? О, пане війте, кепсько буде з нами! Ви гадаєте, що я не бачив, які то дітиська були? А хто пустив обмову про пана вчителя і його сестру?

Війт. Та яку обмову? Я про ніяку обмову не знаю.

Юлія. Так? То таку коротку пам'ять маєте? О, але я вам не подарую.

Жандарм. Най пані будуть спокійні. Вже я се візьму в свої руки. Війте, абисьте знали, що я ще нині подаю на вас рапорт до пана старости.

Війт *(шкрбається в голову)*. Га, щож робити? Як лепорт то лепорт. Але я тут нічого не винен.

Жандарм. Так? А хтож винен?

Війт. Сам пан навчитіль винні. Від самого першого дня з громадою задираються, не по сусідськи собі поступають. Нині громада зібралася — ну, що урадили, то й зробилося.

Юлія. Чуєш, Мільку, чуєш? Не досить що тебе кривдять, що тобі грозять, що тобі пакости роблять, ще й на тебе всю вину звалюють!

Омелян. Ну, скажіть, як се я з громадою задираюся? Що дітей кажу до школи посилати?

Війт. А во сусідам ось не хотіли прислуги зробити, поруки дати.

Омелян. То се моя провина, що я не пішов у лапку, поставлену мені от сим паном Вовком?

Вольф. Яку лапку? Що за лапку? Чого пан від мене хочуть?

Жандарм. А, і ви тут, пане Вольф? Вольф... як то вам? *(заглядає у книжечку)* Ага, Зільберглянци! Так собі у куточку скромненько стали, що я вас і не запримітив. Ну, що чувати?

Вольф. Гаразд, Богу дякувати.

Жандарм. Гаразд? Ну, дійсно! А що ви тут порабляєте?

Вольф. Я? У школі? Ни, яко презус місцевої ради шкільної — —

Жандарм. Ага, правда! Ви у нас просвітитель! Го, го, пан Вольф! Велика риба! Ну, пане Вольф, подайте мені руку!

Вольф *(подає руку)*. A gut Jur!

Жандарм *(одною рукою стискає його руку, а другою виймає з торби кайдани і закладає йому на руку)*.

Вольф *(шарпає руку)*. Ай вай! Що пан роблять?

Жандарм. Нічого, нічого! Я так тільки. А покажіть но ще другу руку!

Вольф. Як то? Що то? Я нічого не винен. За що мені пан такий стид роблять? Я на пана скаргу подам!

Жандарм *(строго)*. Руку сюда! *(Заковує його)*. Вмієте читати? Погляньте на сей папір! *(Показує папір)*. Знаєте, що се?

Вольф. Ай вай мір! Болить! Болить! Дуже мене пан стиснули! Нічого я не знаю! Нічого не розумію! Ай вай!

Жандарм. Ну, ну, тихо будьте! Ша! Я ще з вами маю слово поговорити.

Вольф. Ай вай мір! Я не чую жадного слова! Болить!

Жандарм *(виймає нотатку)*. Чуєте, чи ні, що маєте бути тихо? Слухайте і відповідайте на мої питання! Знаєте ви Онишка Козуба?

Вольф. Ай вай мір! Онишка? Козуба? Якого Козуба? Що то за Козуб такий?

Жандарм *(строго)*. Відповідайте на моє питання! Знаєте Онишка Козуба чи ні?

Вольф. Ні, ні, ні! Ніякого Козуба не знаю. Ані Онишка, ані Прокопа, ані Олекси.

Жандарм *(заглядає в папір)*. А Йоська Шпіцкопфа?

Вольф. Йоська? Шпіцкопфа? Гм... Ні, не знаю.

Жандарм. А Мендля Дуфта?

Вольф. Що то значить? По що мене пан питають про якихось людей, котрих я не знаю?

Жандарм. Не знаєте? Ані Микити Туманюка, ані Гершка Люкса?

Вольф. Пан з ними бачилися? Пан їх питали?

Жандарм. Війте! Пішліть по присяжного і по свідків. Мусимо зараз зробити докладну ревізію у пана Вольфа.

Вольф. Ай вай мір! Ревізію! Ревізію? Ай вай!

Війт. Та присяжний ось тут близько, по дорозі, а за свідків ось сусіди можуть бути.

Вольф. По що ревізія? За що ревізія?

Жандарм. Оті всі люди, що я вас про них питаю, творили шайку злодіїв. Тепер нам удалося їх усіх прилапати, а вони всі згідно кажуть, що ви їх голова, що вони вам служили і все крадене добро у вас складало.

Вольф. Ай вай мір! Пане шандар, то неправда! То брехня! Af пане Munes, брехня!

Жандарм. То дуже легко може бути. Але в таких разі по що вам боятися ревізії?

Вольф. Ні, але по що вам мучитися? Щобим так добрий рік мав, що нічого не знайдете!

Жандарм. І то може бути. Дуже може бути, що ті злодюги на вас невинно набрехали, так само, як ви на пана вчителя і його сестру. Але мій обов'язок — зробити у вас ревізію.

Вольф. Ну, щож, я не буду противитися, але кленуся вам, що я нічого не винен!

Жандарм. То зараз покажесь. Ходімо!

Вольф. Пане шандар! Я не можу йти! Ай вай, як болить! Адіть, аж руки попухли! Ви не маєте права так мене мучити!

Жандарм. Та що вам за мука? Що троха бранзолети за тісні?

Вольф. Ні, я не піду! Хоч мене вбийте, а не піду, поки хоч троха не попустите!

Жандарм. Фе, пане Вольф! Стидайтеся! Ізза такої дрібниці такий вереск підіймати! Ну, нехай уже буде по вашому! *(Звільнює троха наручники)*. Ну, досить? Лекше вам? Підете тепер?

Вольф *(плаксиво)*. Ай вай! Що маю робити, коли Бог на мене таке цудо зіслав. Ох, десь тут був мій капелюх! *(Крутиться по школі. Коли жандарм на хвилю відвернувся, він зриває один наручник із руки і вискакує крізь вікно)*.

Війт. Го, го! Наш Вовк тільки хвостом махнув!

Жандарм. Утік! *(Біжить до вікна з карабіном)*. Ага, скочив за за вугло! Гей, люде! За ним! На коні, а за ним! Не дайте йому в ліс ускочити!

Люди. Е, до ліса далеко! Ми його духом догонимо! *(Вибігають)*.

Жандарм *(до Омеляна)*. Ну, се гарно! Знаєте, вже половина слідства так як би зроблена.

Омелян. Як то?

Жандарм. Се мій спосіб. Я попустив йому навмисно. Аджеж невинний чоловік не буде отак вікном скакати. А коло пана Вовка, видко, дуже неладно, коли аж на таке зважився. Втекти він не втече, а отсей його скок, то вже половина признання.

Омелян. А видите, пане війте, що то за чоловік той ваш порадник, той презус ради шкільної. І не стид вам, не ганьба такому чоловікови коритися?

Війт. Ба, пане навчителю, коли його всі боялися!

Жандарм. Боялися? А то чого?

Війт. А хто знає чого? Казали, що в него очи недобрі. На що погляне в недобру годину, те мусить звестися ні на що: худібка вгине, хата згорить, збіже град вибе. А інші ще инакше говорили. *(За сценою крик: Га, га! Спіймали! Ведуть! Га, га! Сюди, сюди!)*

Жандарм. Ну, спіймали нашого арештанта! Ходімо на ревізію! Прощайте, пані! Здорові будьте, пане вчителю!

Омелян. Бувайте здорові! Та спасибі вам за все добре!

Жандарм. Нема за що! Се наш обов'язок, наша служба! Ану, пане війте! До роботи! *(Оба з війтом виходять, Омелян обнімає Юлію)*.

Заслона спадає.

ДІЯ ІІІ.

Декорація та сама, що в першій дії. Рано.

ЯВА І.

Товкач і Загонистий носять лавки зі школи і уставляють на подвір'ю.

Омелян *(дає порядок)*. Ось тут! Ось тут! Присуньте ближше! Се вже остатня?

Товкач. Та вже.

Омелян. От бачите! Робота невелика, а все таки для екзамену ліпше буде.

Загонистий. Ну, та певно.. Там і для дітей задуха, а ще як старші посходяться.

Омелян. Ще тільки таблицю винесить.

Товкач. Я зараз, *(іде в школу і по хвилі несе таблицю)*. Тільки, де ми її поставимо?

Омелян. А ось на стовпі кілок, а там на верха я прибив двома гвіздками ремінець. Тут її повісимо.

Товкач. А й справді, тут добре буде! *(Вішає таблицю)*. А ви куме біжіть по столик!

Омелян. Колиб тільки нам дождж нашого екзамену не попував. Щось Магура ніби хмуриться.

Загонистий. Е, ні! Буде гарно. Адить пара в гору йде. Підберися. *(Іде в школу)*.

Омелян. А як гадаєте, багато господарів прийде на екзамен?

Товкач *(радісно)*. Е, пане навчителю! Я гадаю, що ціле село прийде! Всі, з ким тільки здиблешся, ні про що більше не говорять, як тільки про екзамен.

Омелян. Як так? Чому?

Товкач. Ну, бійтеся Бога! Аджеж у нас уже звиш 20 літ школа. Зразу нас били та мучили, щоб ми школу закладали. Добре. Ми заложили. Тоді нас обдерли до сорочки на будову. Добре, ми збудували. Тоді показалося раптом, що для нашої школи нема вчителя і вона три роки стояла пусто. А врешті

надали вчителя, той жив у нас 15 літ і нічого не вчив. Сам жидови вислугувався, на людей скарги писав, а прийшлося що до чого, як бувало пан шпектор на візитацію приїде, то з сусідного села хлопців позичав. А такого екзамену, як ви отсе нині робите, ми ще з роду не видали.

Омелян. Ну, та екзамен нічого такого великого не є. Не те головне, що на екзамені, а те, що за весь рік діти вчаться. *(Тим часом Загонистий вийшов зі столиком і ставить його близь стовпа на подвір'ю, прислухуючися розмові)*.

Загонистий. Ні, пане навчителю! Ви вже нічого не кажіть. Три роки ви в нашій селі вчите, і ми, хоч темні та неписьменні, а не бійтеся, також дещо розуміємо і добре видимо, що ви робите і як ви робите. Ми добре бачимо, кільки наші діти за ті два роки скористали.

Омелян. Я дуже рад, що ви се бачите. То прецінь мій обовязок, щоби діти зі школи туманами не виходили.

Товкач. Е, ба! Обовязок! А чомуж не кождий професор розуміє той обовязок так як ви?

Омелян. Не моя річ судити інших, любі мої. Я так розумію, і досить мені.

Товкач. Знаєте пане навчителю, що нам ще й доси стидно, коли собі пригадаємо, як ми вас приймили. Господи, як нас було заслпіло!

Омелян. Ну, що вже про те згадувати! Дав Бог, минулося!

Загонистий. Ой, не було би то так швидко минулося, як би нам Вовка не були з села взяли.

Омелян. І не знаєте, де він?

Товкач. Та кажуть, що в криміналі сидить.

Загонистий. А інші кажуть, що щось троха сидів, а потому викрутився.

Товкач. Е, говоріть куме! Викрутився! Та як би викрутився, то би вернув у село.

Загонистий. Та його жінка щось таке бомкала. „Мій Вольцьо — каже — не в криміналі. Най Бог боронить! Він у Бориславі, якийсь там інтерес має“.

Омелян. Ну, коли так, то певно незадовго будемо мати тоту радість, що його знов у себе побачимо.

Товкач. Е, чень Бог дасть, що йому там десь і без нас голову скрутить.

Омелян. Але розкажіть мені докладно, як се сталося, що ви до інспектора ходили?

Загонистий. Та по просту. Оногди були ми в Турці — я, кум ось тай війт. Війт пішов до староства. Вертає тай каже: чуєте, сусіди, пан шпектор із Дрогобича приїхав, є тут. А мені немов щось блисло в голові. Ей — кажу — кумове! Ходімо до него! Чого? — питають. — Як то — кажу — чого? Адже три роки, як нам надали нового вчителя, а ще у нас ані разу не були. Отее в четвер у нас екзамен, — запросімо й пана шпектора, най приїде подивитися та послухати.

Товкач. А ми не довго радивши взяли тай пішли.

Омелян. І шож? Як вас приймив?

Товкач. Та що, ховай Боже! Ладно. Говорив так по людськи, делікатно.

Омелян. О, він дуже делікатний!

Загонистий. Розпитував про вас, як живете, як з громадою поводитесь, як учите?

Товкач. Чи ми контенті вами? Розумієся, ми один навперед другого вас вихвалювали.

Загонистий. Видно було по нім, що йому се дуже подобалося. Все потакував, аж нам слова піддавав.

Товкач. Дуже чемний та людяний пан! — Конечно — каже — приїду до вас на екзамен. Аби там не знати що, то приїду.

Омелян. Га, дай Боже. Про мене може приїзджати і кожного дня.

ЯВА 2.

Ті самі і Юлія виходить зі школи, з платком на голові і засужаними рукавами, з ножем у руці. Чула останні слова.

Юлія. А про мене не може! Та я би зовсім пропала, якби так частійше прийшлося для нього гостину ладити.

Товкач. А ви панночко не дуже мучтеся! Хоч то ніби великий пан — пан шпектор! Ну, але він чень бідному навчителеві у селі в горах не подивуєся.

Юлія (*через перелаз входить до городця, рве ярину, різже зрізова- нець і говорить*). Не подивується? Може й не подивується, але мені самій неприємно. (*Побачивши Пасічну, що здалека надходить*). А, ось моя сусіда! Ось моя помічниця! Ну, Господи тобі слава, що ви приходите, Пасічна, а то я зовсім не можу собі ради дати!

ЯВА 3.

Ті самі і Пасічна (несе щось у фартусі).

Пасічна. Слава Сусу Христу!

Товкач. Слава на віки!

Пасічна (*до Юлії*). Ей, панночко! Та шож би то було, щоби я не прийшла вас у такім ділі поратувати. Та ви даруйте, що я трошка припізналася. Знаєте, як то при господарстві. То одно то друге. Ба худоба, ба слуга, ба се, ба те...

Юлія. Та спасибі вам, що хоч тепер приходите!

Пасічна. Я вам тут дечого принесла, може придасться.

Юлія. О, спасибі вам! Та ходімо до хати! Там у мене в кухні горить. Ходіть! (*обі відходять до хати*).

ЯВА 4.

Омелян, Товкач, Загонистий (оба селяне сидять у лавках, курячи люльки).

Товкач. Господи! І чому то чоловік ще раз не може бути молодий, щоб міг отак у лавку засісти та за книжку взятися?

Загонистий. Бігме, я хоч старий, як чую, коли мої малі читають та розповідають, що їх у школі вчили, то й мене самого охота зносити на старість за книжку засісти.

Товкач. Якби так можна, то гадаєте, що й яб сего не зробив?

Омелян. А чомуж би не можна? Ось чекайте, тепер мої перші школярі вже виходять із кляс, то ми по вакаціях заведемо з ними недільну школу. То там будуть могли й старші приходити і вчитися.

Загонистий. Ей, чи на правду?

Омелян. А вжеж, що не жарт.

Загонистий. А Бог би вам паночку здоровля дав! Та я не знаю, ми вас озолотимо за вашу роботу, за ваше добре серце.

Товкач. То то й є, куме! Добре серце, то ґрунт. Інший робить, і видно, що силуєся добре робити, та що: як йому тота робота з душі, з серця не пливе, то все воно якось так виходить, як не ївши танцювати.

ЯВА 5.

Ті самі, війт і купа парубків та дітей, (втягають з криком і гамором до половини на сцену віз із купою смеречини).

Війт. Ну, гов! Та куди тут далі! Дайте спокій! Най віз тут стоїть, бо не буде куди рушитися! (*Обертається до Омеляна*). Слава Сусу!

Омелян. Слава на віки! А се що, пане начальнику?

Війт (з лоплюком в зубах). Говоріть: що? Наперлася хлопчівня: позвольте тай позвольте, пане начальнику, на громадській толоці смерічок нарубати та на нинішній агзамент школу обмаїти! Ну, та я смерічок не бороню (до парубків): Ну хлопці! Маєте маїти, то звивайтеся швидко!

Парубки. Ми зараз, пане начальнику! Тільки чи пан навчитіль дозволять?

Омелян. Та що вже з вами маю робити? Маїть! (Парубки, діти і старші носять з воза смерічки і втикають їх у землю попід школу, обтикають ганок, вікна і т. д.).

І. парубок (в заклопотанню підступав до Омеляна). Пане навчителю!

Омелян. А що тобі. Максиме?

І. парубок. У нас от, у парубоцтва, є до вас єще одна просьба.

Омелян. А то яка?

І. парубок. Та... Ми маємо маленький довжок.

Омелян. Довжок? У кого?

І. парубок. Ба та у вас.

Омелян. У мене? Не тямлю, щоб я що у вас зичив.

І. парубок. А борони Боже! То не такий довжок. Ми у вас... І не то, щоб позичили. А знаєте, тогди, коли ми вам у школі таку субернацію зробили... Ви були такі добрі, щосте за нами просили. А ми... тямите, ми тогди, шарпаючися з вами, сурдут вам роздерли.

Омелян. Нічого сего не тямлю.

І. парубок. Та... може ви й не тямите, але ваш сурдут тямить (бере за полу). Адить, ось єще видно, де був роздертий, латка є.

Омелян (зворушений). Ну... ну, то чоуж вам ще треба?

І. парубок. Та знаєте... тота латка у нас як гріх на сумлінню. То ви... не прогнівайтесь, пане навчителю... Бігме, що ми не хочемо вас образити! То ми зложилися і... і... і... (біжить до воза і приносить звиток). Ось вам нове убрання!

Омелян. Господи, Боже! Хлопці! Що се ви зо мною робите! Деж се видано?

І. парубок. Пане навчителю! Не робіть нам того! Приймійте від нас той дарунок. Ми вас полюбили як рідного тата...

Парубки і діти (обступають). Так! Так!

Війт. Пане навчителю! І я до них прилучаюся. Най то буде наша відплата за ті прикрости, яких ви у нас зазнали.

Омелян (обнімає їх одного по другім). Братя мої! Діти! І найже мені тепер хто скаже, що наш нарід невдячний! Що не варта для нього працювати і навіть життя своє для його добра віддати!

ЯВА 6.

Ті самі і Вольф (входить звільна озираючися).

Вольф. Ни! Добрий день!

Всі. А! Наш Вовк!

Війт. Дай Боже здоровля! О, давно невидані гості! А ви відки пане Вовк? Де так довго гостювали?

Вольф. Так собі! Всюди був. Гешефти були.

Війт. А давно до нас загостили?

Вольф. Та от власне тепер приїхав. А бачучи з гостинця, що тут вас така купа, я зацікавився тай прийшов. Та дай Боже щастя з празником!

Омелян. Та дай Господи!

Вольф. А, пан навчитель! Ни, wie gehts?

Омелян. Так собі. Гірше бувало.

Вольф (оглядається). Та що тут, жените когось, чи віддасте за муж?

Війт. Та де там! Нині, пане Вовк, агзамент у нас. Пан навчителю так нам красно дітей учать, що диво. Незадовго вся громада тут на агзамент зійдеся, то ми загадали робити його на дворі, а не в хаті.

Вольф. А то вільно?

Омелян. А хіба заказано?

Вольф. Я не знаю, але я про таке ніколи не чував.

Омелян. Е, ви може й про таке не чували, щоби хлопи взагалі читати, писати знали. Та що діяти, пане Вовк, треба і до сего привикати.

Вольф. Ни, щож, якось привикнемо! А у мене до вас маленьке діло є, пане навчителю.

Омелян. У вас до мене?

Вольф. Не бійтеся! То не жадна порука! Я вчора у Турці бачився з паном інспектором. Говорив з ним про всякі речі. Він і про вас згадав і просив мене передати вам отсей білет (добуває з портфеля і дає білет у коверті).

Омелян. Ну, дивних листоносів вибирає собі пан інспектор.

Вольф. Почтаря не було, а він казав, що діло пильне.

Омелян (розпечатувє і читає). От тобі й на! Юльцю! Юльцю! А ходи но сюди!

ЯВА 7.

Ті самі і Юлія виходить з дому.

Юлія. Чи ти мене кликав?

Омельян. А так! Ади, білет від пана інспектора.

Юлія. Білет? А що він пише?

Омельян. Дуже перепрашає, що не може нині приїхати до нас на екзамен, бо перешкоджений.

Війт і селяни. Овва! То шкода!

Юлія. Ба, а для когож я з обідом лагоджуся? І стільки заходу.

Омельян. Ну, сестричко, дарма! Якось ми тому обідови дамо раду. А заходи так само як сос — за дармо.

Юлія. Добре тобі жартувати, але я ніг і рук собі не чую.

Омельян. Ну, Юлечко, я тобі тому не винен. Хиба схочеш пану інспекторови процес о відшкодовання видати. Тай то не виграєш, бо він у тебе обіду не замовляв.

Юлія (*нетерпеливо*). Ну, пішов уже торочити! А мені ніколи й слухати!

ЯВА 8.

Ті самі без Юлії.

Омельян. Ну, щож, люде добрі. Коли пан інспектор на нас не ласкав, то можеб ми могли зачинати екзамен?

Війт. Та щож, діти всі тут. А ми раді послухати.

Вольф. А мені позволите?

Омельян. Щож, кождому вільно, то чомуж би й вам не було вільно? Слухайте. Ну, діти, сідайте в лавки! (*Хлопці і дівчата сідають у лавки і розкладають книжки, скриптури і т. п.*).

ЯВА 9.

Ті самі, Хоростіль (в близьі і полотнянім плащи, з пушкою через плечі).

Хоростіль. Слава Ісусу Христу, люде добрі!

Всі. Слава на віки!

Омельян. А, Хоростіль! Здоров був, Іване! (*цілуються*).

Війт (*до Товкача*). Куме! То той самий, тямите? що тоді так нас був перепудив.

Товкач. Ой, ой! Чарівник! Той що з гадиною...

Хоростіль. А, панове господарі! Ми вже колись бачилися! (*Стискає їм руки, Товкач зі страхом*). Я гадаю, що ви не гніваєтеся на мене за тодішний жарт?

Товкач. Ой, панцю! Я від вашого жарту тоді мало не розхорувався.

Хоростіль. Ба, людонькове! А ви зо мною також не дуже то чемно хотіли жартувати. Ну, але най то з тим часом іде! Чи як ви кажете?

Війт. Та ми на пана не гнівні. Нам потому пан навчитель розповіли за вас. Ну, що вже то й згадувати!

Хоростіль. Отсе й найліпше! Ну, але що се у вас, празник якийсь нині?

Війт. Та таки так, що празник. Агзамент, панцю. То в нас рідка річ.

Хоростіль. А, коли так, то дуже добре! І я послухаю.

Війт. Просимо, просимо!

Хоростіль. Ну, а як же тобі, Омельку, ведеться? Давно ми бачилися! Як твоє здоровля?

Омельян (*кашляє*). Та так, по середині. Працюю, то й не маю часу думати про здоровля. А тутешне повітре, братіку, то половина здоровля.

Війт. О, у нас повітре славне!

Хоростіль. А щож сестра? Здорова?

Омельян. Спасибі, здорова.

Хоростіль. А що? Все ще не може привикнути до сих гір?

Омельян. Ні, Богу дякувати, привикає потрохи!

Хоростіль (*розчарований*). Тааак? А, та ось і вона! (*Іде напротив Юлії*).

ЯВА 10.

Ті самі і Юлія.

Хоростіль. Добрий день вам, пані! Здорові були!

Юлія. А, пан Хоростіль! (*Подає руку*). От рідкий гість!

Хоростіль. Коби тільки в пору!

Юлія. А то чому? Сама пора. Бачите, у нас сьогодні екзамен. А ви знов зі своїм природництвом? Певно знов якусь вужаку в пушці маєте?

Хоростіль. А най Бог боронить! Пару ростинок, кільканацять родів хрушів...

Юлія. Ну, надіюся, що сим разом побудете у нас пару день. Та про се нема що й говорити. Ми вас не пустимо.

Хоростіль. Щож, коли так, то буду вашим невольником. А хруші збирати пустите?

Юлія. І самі з Омельком з вами разом підемо. У нас є дуже гарні. Там за закутом смереки рубають, то я колись на стятих смереках дуже гарні хрущі бачила. Такі великі, з довгими рогами.

Хоростіль. От цікаво. Зараз першу екскурсію туди зробимо.

Омелян. А знаєш, братіку, яка нам неприємна пригода лучилася? Обіцявся був до нас на екзамен пан інспектор, і власне перед хвилиною дістаємо від нього білет, що не може прийти.

Хоростіль. А, так! Там у Турці нині якийсь бенкет — на честь старости, чи що. То вже й йому не випадало виїздити. Але знаєш, я вчора бачився з ним у Турці. Балакали. І про тебе розмова була.

Омелян. Про мене? А то яка?

Хоростіль. Я аж уха свої забув. Пан інспектор так тебе хвалив, так хвалив! То, каже, найліпша у нас учительська сила в цілім окрузі.

Юлія. Ну, то певно знов якийсь клопіт буде.

Хоростіль. Що? А то для чого?

Юлія. Чую вже, що та похвала для Омелька не добром пахне.

Омелян. Алеж Юлечко! Як же можна так говорити? Повинні-сьмо тішитися...

Юлія. Ну, то тішся, коли маєш охоту.

Хоростіль. Я там не великий знавець тайників людської душі, але не можу сказати, щоб у розмові пана інспектора було щось нещирого. Ще якби я був учителем, його підвладним, — ну. А то я від разу представився йому як укінчений юрист і доктор прав, то пан інспектор від разу став сердечний...

Юлія. Е, коли ви така велика риба, то позвольте й нам зложити вам GRATULACIJA. *(Юлія і Омелян стискають йому руку).*

Хоростіль. Ну, що там! Ми старі знайомі, то можемо обійтися без тих церемоній. Ну, Омельку! Твої школярі чекають, починайте екзамен!

Омелян. А й справді, маєш рацію. *(Стає перед лавками).* Ну, діти. Нині в нас празничний день. Мої перші школярі виходять зі школи. От тут при їх татах і мамах можу сказати, що не жаль мені тої роботи, того часу, що-сьмо разом провели в школі. Правда, скупенька моя наука. Самі початки. З того ще чоловік мудрим не буде. Але я старався подати вам спосіб, як собі далі радити, як далі вчитися. Бо вчитися, діти мої любі, треба й далі, раз у раз, весь вік. А тепер, щоби з Богом почати, заспівайте ту пісню, що вивчилися для екзамену!

Діти *(встають, за ними й старші — хор).*

Боже великий, єдиний, Ласку свою нам пошли, Щоб ми добра і науки Все набираться могли! Дай нам все добре любити, З злом не брататися нам	Розум дай ясний і волю, Силу робучим рукам. Боже великий, єдиний, Молимо широко тебе, Дай, щоб росло і міцніло Сімя науки слабе!
---	---

(Діти сідають).

Товкач. Ото куме пісня! Аж мені сльози в очах стали.
Загонистий. І в церкві би можна заспівати.

Омелян *(до першого хлопця).* Ну, Андрію, зачнемо від рахунків. Скажи мені, як тобі тато дасть 25 горіхів, а мама до того додасть ще п'ять, то кілька будеш мати разом?

І. хлопець. Пів копи.

Омелян. То значить кілька?

І. хлопець. Та трицять.

Омелян. А як тебе брат попросить, щоби ти йому дав 12 то кілька тобі лишиться?

І. хлопець. 18.

Омелян. А як до тебе прийдуть ще Михайло і Сень і Олекса і скажуть: поділи нас тими горіхами всіх по рівній часті?

І. хлопець. Ба, а то як? Щоби мені нічого не лишилося?

Омелян. Ну, ні. І собі лиши.

І. хлопець *(подумавши).* То я їм дам по 7, а собі лишу 9.

Усі *(сміються).* Чи бач, як мудро поділив! Не треба й Саламона.

Омелян. Ну, а якби вони хотіли по 8?

І. хлопець. Е, то моя кривда буде, бо мені лишиться лише 6.

Омелян. Добре. Ну, а тепер прочитай нам дещо. *(Розгортає буквар, стор. 47).* Отсе!

І. хлопець. Що є на землі, в землі і під землею? Жиємо на землі. На землі видимо села і міста, потоки, ріки і стави, поля, сіножати і ліси, рівнини, долини і гори. Всюди на землі живуть люде, звірята і рослини. В землі є вода, сіль, нафта, зелізо, глина, пісок і каміння.

Омелян. Ну, досить. Сідай. *(До другого хлопця).* А тепер ти, Олексо, скажи мені, що таке читав Андрій?

2. хлопець. Та про землю, що є на ній, і в ній.

Омелян. Візьми книжку! Розповідай мені докладно, що там написано.

2. хлопець. Жиємо на землі. Не все, що живе, жиє на землі. Риби живуть у воді, птахи в повітря. На землі видимо села і міста. Я ще міста ніякого не видів, але сел видів кілька: Довге, Красне, Висіцьке.

Омелян. А щож то таке село?

2. хлопець. То так багато хат, stodіл, стаєн, оборогів, при хатах садки, річка, посеред них іде дорога, буває й церков, школа, коршма — і то називається село.

Омелян. Ну, а щож то таке місто?

2. хлопець. Тай там є хати, але кажуть, такі великі, муровані, гонтами побивані. Мої тато робили в лісі гонти і возили до міста продавати.

Омелян. А ти видів, як вони робили?

2. хлопець. А чомуж би ні? Я й помагав їм клини бити та пилою колодки різати.

Омелян. Ну, а щож там далі у книжці?

2. хлопець. ...потоки, ріки і стави. Потоків у нас у горах багато. То така маленька вода, біжить по камінню і з яру збігає до ріки. А ріку маємо одну, Стрий. А ставу я ще не видів. У нас у горах нема ставів.

Омелян. Чи тільки тота одна ріка є на землі?

2. хлопець. Е, та де там! Богато є!

Омелян. Ну, а ти про які чував?

2. хлопець. Та тут недалеко за горою Сян іде, а там коло Лімни Дністер. Він геть там на долах збігаєся зі Стриєм. А є ще, кажуть, велика ріка Дунай.

Омелян. Ну, а щож то таке стави?

2. хлопець. Та то так роблять: як є потічок або річка не дуже велика, а пливе широкою долиною і не високо і має береги, то возьмуть і півперек долини поставлять таку гать із дерева, глини, каміння і зіпруть тоту воду і вона залле дно долини і так стоїть, тільки верхом витікає.

Омелян. А на щож то таке роблять?

2. хлопець. Ну, та вода млин жене, а в ставі рибу держать.

Омелян. Добре. Можеш сідати. *(Хлопець сідає)*. А тепер —

ЯВА 11.

Ті самі і возний.

Возний *(входить)*. Слава Богу!

Всі. Слава на віки!

Возний. Чи тут пан професор Омелян Ткач?

Омелян. Тут! Що там таке?

Возний. Прошу, тут до пана професора письмо, розпорядження з ради шкільної! Ось тут, прошу повітувати. *(Омелян підписує з книжці)*. Так. Дякую. Не хочу переривати пану професорови заняття. Дай Боже здоровля. *(Відходить кланяючись)*.

ЯВА 12.

Ті самі без возного, Юлія і Хоростіль збігають із ганку і наближаються до Омеляна. Той поквапно отворив письмо, читає, хитається на ногах і сідає на лавці.

Юлія. Омельку! А тобі що? Що се таке?

Хоростіль. Господи! Він поблід як стіна! *(Бере за руку)*. Рука зимна! Омеляне! Що се?

Омелян *(важко дихаючи добуває хустку і тулить до уст, а другою рукою хапається за груди — по хвилі кашляє і опускає руку з хусткою. Юлія заглянула на хустку і скрикнула)*.

Юлія. Ой Господи! Кров! Омельку, ти слабкий! Що тобі?

Омелян *(глухим голосом)*. Нічого, нічого! Вже лекше! Вже пройшло! *(Встав і знову сідає)*.

Хоростіль. Виб, панно Юліє, принесли йому води *(шепче)* і оцу трошка долийте! *(Юлія відходить)*.

Омелян. Нічого, нічого! Се так було, хвиля така. Ну, діти, будемо далі —

Хоростіль. О, ні, брате! Сего не можна. У тебе кров з горла показалася, тепер тобі треба спокою, відпочинку. Я не позволю, щоб ти себе без часу губив.

Омелян. Алеж мені нічогісінько не сталося.

Війт. Ні, пане навчителю! Коли вам таке трафілося — най то Господь усе лихо відвертає на гори та на дебри! — то ми вже вам дякуємо. Тай так ми бачили, як наші діти красно відповідали. Буде нам на тепер.

Омелян. Алеж ні, ні! Будемо кінчити! *(Встав — знову хитається і знову сідає)*.

Юлія *(входить)*. На, братчику! Випий води, освіжишся троха! *(Омелян не)*. Господи! І що се таке? Пане Іване, а погляньте но, що се він за письмо дістав!

Омелян *(держить письмо в руці)*. Ні, брате, чекай! *(Піднімається з лавки, опертий на Хоростіля і Юлію)*. Пане начальнику, панове громада і ви діти! Слушайте, яка мене ласка спіткала нині, підчас вашого першого екзамену!

Всі. Та що таке? що?

Омельян. Ласка! Велика і незаслужена. Ось на, читай!

Хоростіль (*читає голосно*). „З огляду на ваші заслуги коло розвою школи народної, на ваш талант педагогічний і на ваше уміння кермувати школою поручається вам заснування і дальше ведення школи в Волосатім з підвищеною пенсією і всякими добродійствами“.

Юлія. Ах, значить аванс!

Омельян. І дев'яте перенесення.

Хоростіль. Тай ще до Волосатого. Ти знаєш, що се таке Волосате?

Омельян. Чував про нього, чував. Як кажуть по латині, ultima Thule.

Юлія. Що таке, що?

Хоростіль. Крайне село під самою угорською границею, в недоступних горах, без тракту, без комунікації. Що відносини там, коли можна, ще дикійші від тих, які ви тут застали, про се нема що й говорити. Більше як десять літ уже власти заходилися, щоб там заснувати школу — годі тай годі. Врешті вислано військову езекуцію і яось з тяжкою бідною школу збудовано. Та що з того, вже п'ять літ, як у ній шинок міститься, бо ніякий учитель не хотів там подаватися.

Юлія. І се тебе, слабого, туди переносять! І ще й пишуть мов на сміх, що се роблять признаючи твої заслуги! Господи, щож се значить? Що про те думати? Аджеж ти не витримаєш самої дороги у ту пустиню! Ні, я на се не позволю! Я зараз до ради шкільної пишу. Адже се убійство, не аванс!

Товнач. Ми вас не пустимо! Ми всі підемо до пана шпектора за вами просити.

Війт. Так, так! Ми від громади за вами просьбу подамо!

Омельян. Братчики мої! Робіть що знаєте, але я не думаю, щоб мені се щось допомгло. Добре чую, що лиха доля висить наді мною!

Юлія. Ні, брате! Не трать надії. Я тебе не покину.

Хоростіль. А я хіба такий уже далекий тобі, щоб ти й на мою поміч не міг числити?

Юлія. Люде добрі! Прошу вас! Він тепер трохи недужий... Будьте ласкаві, розійдіться. Йому треба спокою. (*Люде мовчки і сумно розходяться*).

Вольф (*підходить до Омеляна*). Ну, пане навчителю! Що вам таке? Може вам доктора треба?

Омельян. Від вас мені нічого не треба!

Вольф. Як то нічого не треба? Ви мною не гордуйте! Не бійтеся, я не такий жид! Я злого не памятаю!

Омельян. Чоловіче! Не муч мене! Нічого від тебе не хочу, дай мені спокій!

Вольф (*живає головою*). Все однакий! Все впертий Русин! А чи я вам не казав зараз на початку, що у вас занадто слабі зуби, щоби мене згризти? Га? А можна було без того обійтися і жити собі спокійно. Ви самі не хотіли, на себе самого нарікайте! А gut Jug! (*вотривається рукою ярмурки і гордо відходить*).

ЯВА 13.

Омельян. Юлія, Хоростіль.

Омельян. Чи бач! Гадина! Вкусила, ще й насмівається! Ще й благородного Самарянина хоче вдавати!

Юлія. Ходи, Мілечку! Ми тебе підведемо. Ходи до школи та положися.

Омельян. Ні, сестрице! Мені вже ліпше! Ади, я вже можу йти. (*Іде спертий на Юлію й Хоростіля і сідає на синку*). Ось тут посиджу. Тут ліпше. Та ти, Юлечко, не бійся, се ще нічого такого страшного нема.

Юлія (*гляди́ть на нього*). От тобі життя! От тобі аванс! От тобі працєю, посвячайся, дослугуйся! О, я се передвиджувала, серце моє говорило мені, що панська ласка не добром для нас пахне. (*Плаче*). Братіку мій, братіку! І щож нам тепер робити? Аджеж я з самої турботи за твоє здоровля й сама занедужаю.

Омельян. Алез Юлечко! Що ти говориш!

Хоростіль. Панно Юліє! Гамуйтеся! І як вам не соромно своїм плачем, своїми словами ще додавати болю братови? Аджеж бачите, що ваші сльози його ще гірше мучать!

Юлія (*втирає сльози*). Коли мені жаль. Страшений жаль. До всего світа і до нашої долі. Аджеж обоє з братом працюємо чесно, ненастанно, сповняємо все, що нам велить обовязок, всю душу вкладаємо в свою працю, — а за се ось яка нам нагорода! І весь вік отак: немов на хвилечку всміхнеться доля, немов виходить так, що наша щира праця зачинає приносити плоди, — аж тут на тобі! Мов іронія якась, мов насміх злої долі! Якась незрима рука одним замахом усе нищить, усе перевертає і валить, що ми збудували, і спихає нас знов у долину, заставляє знову зачинати на ново.

Хоростіль. Ну, пані, се ви трохи пересаджуєте. Аджеж тепер

брат ваш одержав похвалу за свою працю, одержав місце з ліпшою пенсією...

Омелян. Ой брате! Бачу я добре, що значить сей аванс-*Promoveatur, ut amoveatur*. Якимсь темним силам не сподобалося те, що я тут роблю і постаралися, щоб мене усунути. Я чую добре, тут я, проломавши перший лід, здобувши собі довіря людей, міг би був зробити чимало доброго. А там... зачинати на ново... боротися... ні, чую добре, що мені не стане сили.

Хоростіль. В такім разі одна тільки для тебе рада: покинь учительство.

Омелян. Покинь учительство! Легко тобі сказати. Та хибаж я можу се вчинити? Адже я й без хороби згину, коли покину свою працю. Знаєш, Іване, дало мені се вчительство стільки клопотів і гризоти, підкопало моє здоровля, пожерло мій молодий вік, — а проте чую добре, що зжився з ним, зрісся з ним усіми своїми думками, і без нього мусів би згинуть як риба без води.

Хоростіль. А я думаю, що й се у тебе пересада, нерви. Певна річ, тобі хочеться працювати, ти втягнувся в ту шлюю і не можеш подумати життя без неї. Але мені здається, що можна придумати й иншу позиточну працю.

Омелян. Яку? До якої праці я здібний?

Хоростіль. Ну, тепер я би по совісти не радив тобі до жадної братися, поки не поздоровшаєш. Тепер тобі треба спокою, вигоди і свіжого повітря.

Омелян. Ну, вакації... за той час чень поправлюся.

Хоростіль. Дай Боже! Та тільки те лихо, що як тебе перенесли до Волосатого, то швидко скажуть відси забиратися. А в Волосате тобі тепер ніяким світом їхати не можна.

Юлія. Та я йому й подумати про се не дам!

Омелян. Ба, а кудиж нам подітися? Наша власна вілля *(з жалісним усміхом)* ще не готова.

Хоростіль. Я вас забираю до себе. Пару день пробудемо ще тут разом, а потім і не говоріть нічого — поїдемо на моє господарство.

Омелян. Спасибі тобі, брате, за добре серце! Але я не знаю, як воно буде? Ти знаєш... —

Хоростіль. Нічого не знаю і знати не хочу. Се діло рішене. Ідете до мене і живете доти, доки ти зовсім не виздоровієш.

Омелян. Е, то може буде довга гостина.

Хоростіль. Се вже твоя річ. Виздоровлюй як найшвидше —

от тобі моє крайне слово. А впрочім *pardon!* Тут ще одна інстанція мусить сказати своє слово.

Юлія. А то хто?

Хоростіль. Видно, що пані почувається самі до того, що за вами черга.

Юлія. Не розумію, що я тут можу сказати окрім подякувати вам сердечно за вашу добру волю.

Хоростіль. А забули пані своє слово, щосьте мені дали ось тут на ганку, перед трьома роками?

Юлія. Яке слово?

Хоростіль. Як бачу, забудько з вас, панно Юліє! Мушу вам пригадати. Ви казали: „Ідьте до Львова, кінчіть університет, робіть екзамени“.

Юлія. Ну, так, се я сказала, і тішить мене, що ви мене послухали. Здається, ви й самі того не жалуєте.

Хоростіль. Так, пані, не жалую. А знаєте чому? Тому, що все те робив для вас, робив у тій солодкій надії, що осягнувши свою ціль, здобувши собі незалежне становище або хоч можливість дійти до нього, я буду міг сміло стати перед вами і сказати вам: панно Юліє, я вас люблю, широ, горячо, наді все на світі! Я знаю, що й ви для мене не зовсім байдужні. Будьте моєю.

Юлія. Щож, пане Хоростіль! Се все дуже гарно, та здається, що ви за пізно приходите.

Хоростіль. Як то за пізно? Ви полюбили другого? Не любите мене?

Юлія. Ні, я не про те... Але бачите самі, брат тяжко недужий. Як жеж мені, що йому так багато завдячую, думати тепер про своє щастя, покидати його самого та безпомічного?

Хоростіль. Але я думаю, що власне з огляду на слабість брата, на потребу для нього вигоди, спокою і довшого урльопу ви повинні прийняти моє пропозиція. А впрочім — Боже мій! Сеж залежати буде тільки від вашого брата, щоб він покинув у такім разі учительство і лишився при нас, допомагав нам у спільній роботі, допомагав боротися з людською кривдою.

Юлія. Брат на се не пристане.

Хоростіль. Брат? Омельку, не вже ти мав би стати на перепоні сповненню моїх найсвятійших надій?

Омелян *(подав йому руку)*. Братіку мій! Всім серцем бажаю тобі щастя. Нехай Юлія сама тобі скаже, чи я їй давно не говорив, щоб не загірбала зі мною свого віку молодого, щоби йшла за поривом свого серця. Аджеж я давно бачив, що ви любите одно одного.

Хоростіль. А леж вона й тепер не хоче тебе покинути, і я того не жадаю. Значить — підеш до нас жити? Покинеш учительство?

Омелян. Слухай, Іване! По що нам забігати в будуще? Будьмо задоволені тим, що дає теперішня хвиля. Подайте собі руки! *(Юлія подає руку Хоростілеви, котрий горячо цілує її).* От так! Вірте мені, з душі з серця благословлю сю хвилю. Вона сповняє мої горячі, давні бажання. А коли ви такі добрі і хочете прийняти до себе такого інваліда як я... *(стирає сльози).*

Юлія і Хоростіль *(кидаються в його обійми).* Братіку! Як жеж ти можеш так говорити? Ти для нас будеш батьком, порадником!

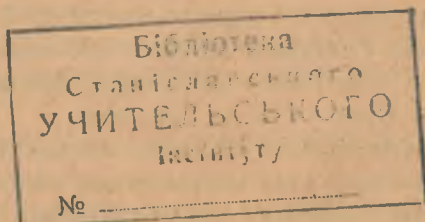
Омелян. Ну, ну, досить того! Значить, усе в порядку. Юлечко, пора до обіду. Я голодний.

Хоростіль. Е, панно Юліє! Омелько голодний! Має апетит! Значить, з його здоров'єм не так еще крухо. Ну, та ми швидко лікаря спровадимо. А тепер ходіть, я вам поможу стіл накривати *(Обов відходять до середини).*

ЯВА 14.

Омелян *(сам).* Любі мої! Щирі душі! Золоті серця! Благословлю тебе, нинішня хвиле! Благословлю тебе, моє нещастя, моя недуга, ти що гадюкою підповзаєш до серця, ворущишся у груди, підточуєш — чую се добре — звільна та ненастанно підточуєш корінь мого життя! Благословлю вас, бо ви допомогли мені звести до купи оттих двоє людей, дорожчих для мене над усе на світі. Що мені власне життя! Рік муки більше чи менше! Нема чим так дуже дорожити. Аби тільки ви були щасливі! А... я таки піду до Волосатого!

Заслона спадає.

Режисерські уваги.

Декорації і обстановка.

Декорації в 1 і 3 дії однакові. В глибині краєвид села над річкою на тлі гір, вкритих лісами. По однім боці приставка шкільного, сільського будинку з вікном до отвирання і входовими дверми під танком. На ганку, біля дверей лавочка. За будинком огородець. Перед школою, дещо на боці стовп з дзвінком на горі, під стовпом стільчик, або лавочка (для Омеляна). В 2 дії шкільна саля. Біла кімната з двома, трьома вікнами, головними дверми в глибині і бічними до помешкання учителя. По одному боці стіл і крісло, по другому кілька лавок. На стінах мапи, шкільні образи до науки, на столі гльоб і т. и.

В 3 дії двох селян уставляє кілька лавок по другому боці сцени, напроти школи, а діти вбирають шкільний будинок галуззям сосни або смереки.

Особи.

Омелян Ткач, учитель, літ 35, високий, худий, чорна борода, окуляри; лице лагідне, миле. Він хорий, часто покашлює, скоро томиться, задихується. Людина добродушна, спокійна, однак сильної волі і ідейна. Одягнений по міському.

Юлія, його сестра, вродлива, здорова панночка літ 20, працює, здібна на любов та посвяту, говорять і рухається живіще від Омеляна, та видається енергійною. Одяг міський, невибагливий, але гарний. При роботі фартушок.

Іван Хоростіль, учитель, товариш Омеляна, здоровий, сильний парубок, літ 28, людина розумна, щира, в поведенні лагідний і чемний. Він любить Юлію і його любов щира та горяча. Однак на зверх не вибухає, не кипить, навіть визнання його в 12 яві 1 дії, хоча горяче, палке, то всеж таки спокійне, зрівноважене. Його відношення до Омеляна націховане теж щирою, товариською любовю. Одяг міський, по змозі спортовий, порохівник, або гумовий плащ, торбинка на мотилі, паличка.

Микита Сойка, вїт, літ 50, тип здорового Бойка. Довге, гладко причесане волосся спадає на плечі, вус коротко стрижений. В зубах невідступна люлька. Певний своєї „власти“ говорить і рухається поважно, ліниво, довго надумуючись, стало пикаючи люльку та спльовуючи. Притім хитрий, під впливом арендаря ворог школи. В дії

З вдоволеній. Одяг: личаки, білі штани, темна гунька, через плечі борсукова торба, на голові бриль, в руці костур.

Вольф Зільберглянц, жид, шинкар і „підприємець“. Високий, статний, літ до 40. Пересічний тип сільської п'явки, лихваря. Певний свого значіння поводить з Омеляном гордо, жеде зі своїм приходом в 8 яві 1 дії, щоби вчитель йому перший вклонився. Одяг: жидівський, чорний халат, капелюх (ярмурка).

Ілько Товкач і Семко Загонистий, Бойки, господарі в літах 40—50. Перший з них вищий, сильніший, в рухах однак і мові повільний; другий менший, слабший, за те живіщий і говорить скорше. Одяг бойківський.

Марина Пасічна, старша господиня, вдова, по вдачі щира, добродушна. Одяг сільський бойківський.

Жандарм, шкільний товариш Омеляна, літ коло 35. Здоровий, високий мущина, в поведенню з Омеляном і Юлією лагідний і чемний, з жидом острій, глумливий. Одяг австрійського жандарма: чоботи, блюза, шелом, короткий кріс, скіряна торба на боці.

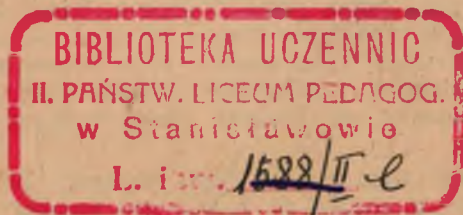
Возний одягнений по міському, шапка урядова австрійська.

Мужики Бойки і жінки одягнені менше більше однаково, хлопці босі в білих штанях і сорочках, дівчата в вишиванках.

Загальні уваги.

Головною вимогою доброї гри — се памятеве опановання ролі і ситуаційних плянів. В пєсі „Учитель“ мало діялогів, сцени по найбільшій часті збірні, кілька гуртових, тому режисер мусить зарядити більше проб та довести до того, щоби вони йшли гладко, не рвалися, не спиналися. Зосібна зверне увагу на яву 10 дії 1 (сцена з вужем), яву 6 дії 2 (сцена з насланими парубками), яву 9 тоїж дії (сцена арештовання жида), вкінці на сцену „акзаменту“ в 3 дії. Віз в яві 5 дії 3 на малій сцені не витягати, а маркувати те все за кулісами.

Подав *Петро Мурський.*

Р...
1